

MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 22 marca 2024 r.

Poz. 220

**UCHWAŁA NR 102/2024
PAŃSTWOWEJ KOMISJI WYBORCZEJ**

z dnia 4 marca 2024 r.

w sprawie wytycznych dla obwodowych komisji wyborczych dotyczących zadań i trybu przygotowania oraz przeprowadzenia głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r.

Na podstawie art. 161 § 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2408) oraz w związku z art. 7 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 15 marca 2002 r. o ustroju miasta stołecznego Warszawy (Dz. U. z 2018 r. poz. 1817) Państwowa Komisja Wyborcza uchwała, co następuje:

§ 1. Ustala się wytyczne dla obwodowych komisji wyborczych dotyczące zadań i trybu przygotowania oraz przeprowadzenia głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r., stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu.

Przewodniczący Państwowej Komisji Wyborczej: *S. Marciniak*

WYTYCZNE DLA OBWODOWYCH KOMISJI WYBORCZYCH DOTYCZĄCE ZADAŃ I TRYBU
PRZYGOTOWANIA ORAZ PRZEPROWADZENIA GŁOSOWANIA W WYBORACH DO RAD GMIN,
RAD POWIATÓW, SEJMIKÓW WOJEWÓDZTW I RAD DZIELNIC M.ST. WARSZAWY
ORAZ WYBORACH WÓJTÓW, BURMISTRZÓW I PREZYDENTÓW MIAST
ZARZĄDZONYCH NA DZIEŃ 7 KWIETNIA 2024 R.

Ilekcroć w wytycznych mowa jest o:

- 1) Kodeksie wyborczym – należy przez to rozumieć ustawę z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2408);
- 2) wyborach do rad – należy przez to rozumieć wybory do rad gmin (miast), rad powiatów, sejmików województw lub rad dzielnic m.st. Warszawy;
- 3) komisji – należy przez to rozumieć obwodową komisję wyborczą;
- 4) radzie – należy przez to rozumieć odpowiednio radę gminy (miasta), radę powiatu, sejmik województwa lub radę dzielnicy m.st. Warszawy;
- 5) wójtce – należy przez to rozumieć odpowiednio wójta, burmistrza lub prezydenta miasta;
- 6) urzędzie gminy – należy przez to rozumieć odpowiednio urząd gminy, urząd miasta, urząd miejski albo urząd miasta i gminy;
- 7) obwodzie odrębnym – należy przez to rozumieć odrębny obwód głosowania utworzony w zakładzie leczniczym, domu pomocy społecznej, zakładzie karnym i areszcie śledczym oraz w oddziale zewnętrznym takiego zakładu lub aresztu;
- 8) protokole głosowania – należy przez to rozumieć protokoły głosowania w obwodzie, o których mowa w § 1–9 uchwały nr 29/2024 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 stycznia 2024 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów sporządzanych przez obwodowe komisje wyborcze, w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (M.P. poz. 131);

- 9) systemie teleinformatycznym Wsparcie Organów Wyborczych (WOW) – należy przez to rozumieć zaakceptowany i zapewniony przez Państwową Komisję Wyborczą i Krajowe Biuro Wyborcze system teleinformatyczny, o którym mowa w art. 162 § 3 Kodeksu wyborczego, pomocniczo wykorzystywany przez organy wyborcze;
- 10) loginie i hasle – należy przez to rozumieć sposób uwierzytelnienia użytkownika w systemie teleinformatycznym Wsparcie Organów Wyborczych (WOW);
- 11) operatorze informatycznej obsługi komisji – należy przez to rozumieć osobę powołaną przez wójta, odpowiedzialną za obsługę informatyczną komisji i zapewniającą wprowadzenie danych do systemu teleinformatycznego Wsparcie Organów Wyborczych (WOW);
- 12) aplikacji mObywatel – należy przez to rozumieć oprogramowanie przeznaczone dla urządzeń mobilnych, w którym są udostępniane usługi świadczone przez podmioty publiczne oraz podmioty niepubliczne, o której mowa w art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 26 maja 2023 r. o aplikacji mObywatel (Dz. U. poz. 1234).

Zgodnie z art. 161 § 1 Kodeksu wyborczego wytyczne Państwowej Komisji Wyborczej są wiążące dla komisji niższego stopnia. **Dlatego też członkowie komisji zobowiązani są zapoznać się z całością wytycznych i bezwzględnie je stosować.**

W celu ułatwienia korzystania z wytycznych zostały one podzielone na rozdziały przedstawiające sposób wykonywania poszczególnych zadań komisji:

Rozdział		Punkty
I.	Informacje ogólne	1–28
	Członkowie komisji	1–2
	Mężowie zaufania	3–11
	Przekazywanie przez mężów zaufania zarejestrowanego materiału	12–13
	Obserwatorzy społeczni	14–19
	Obserwatorzy międzynarodowi	20
	Dziennikarze	21
	Lokal wyborczy	22–28
II.	Zadania komisji przed dniem głosowania	29–35
III.	Zadania komisji w dniu głosowania przed otwarciem lokalu wyborczego	36–40
IV.	Zadania komisji w trakcie głosowania	41–101
	Otwarcie lokalu wyborczego	41–42
	Postępowanie w przypadku skreślenia kandydata lub unieważnienia rejestracji listy	43
	Czynności przed wydaniem wyborcy kart do głosowania	44–45
	Dopisywanie wyborców do spisu wyborców	46
	Wydawanie wyborcom kart do głosowania	47–56
	Szczególne zasady dotyczące wydawania wyborcom kart do głosowania w obwodach odrębnych	57
	Głosowanie przez pełnomocnika	58–64
	Wydawanie wyborcom nakładek na karty do głosowania	65–66

	Przebieg głosowania	67–81
	Przekazywanie Państwowej Komisji Wyborczej danych o frekwencji oraz podanie ich do publicznej wiadomości	82
	Zadania komisji związane z głosowaniem korespondencyjnym	83–95
	Przerwa w głosowaniu	96–101
V.	Zakończenie głosowania	102–110
VI.	Ustalenie wyników głosowania i sporządzenie protokołów głosowania	111–177
	Informacje wstępne	111–117
	Rozliczenie kart do głosowania	118
	Ustalenie wyników głosowania	119–157
	Uwagi do protokołów głosowania wnoszone przez mężów zaufania	158
	Uwagi do protokołów głosowania wnoszone przez członków komisji	159
	Sporządzenie protokołów głosowania i podanie ich do publicznej wiadomości	160–173
	Wydawanie zaświadczeń członkom komisji i mężom zaufania	174–177
VII.	Przekazywanie protokołów głosowania terytorialnym komisjom wyborczym	178–187
VIII.	Postępowanie z dokumentami z wyborów	188–194
IX.	Szczególne zadania komisji w obwodach głosowania utworzonych w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej	195–199
X.	Ponowne głosowanie w wyborach wójta	200–209
XI.	Wzory dokumentów	210

Rozdział I

Informacje ogólne

Członkowie komisji

1. W dniu wyborów członkowie komisji są obowiązani nosić w widoczny sposób identyfikatory z imieniem i nazwiskiem oraz funkcją pełnioną w komisji. Członkowie komisji nie mogą udzielać wyborcom pomocy w głosowaniu, z wyjątkiem udzielania wyborcom informacji, o których mowa w pkt 43 oraz 55 i 56.
Zgodnie z art. 154 § 5a Kodeksu wyborczego członkowie komisji korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych i ponoszą odpowiedzialność jak funkcjonariusze publiczni. Nie oznacza to jednak, że osoby te są funkcjonariuszami publicznymi.
2. Przewodniczący komisji kieruje jej pracami, zwołuje jej posiedzenia i przewodniczy im. W razie nieobecności przewodniczącego jego obowiązki pełni zastępca przewodniczącego komisji. Podczas głosowania przewodniczący komisji odpowiada za utrzymanie porządku i spokoju, czuwa nad przestrzeganiem tajności głosowania, przestrzeganiem zakazu prowadzenia w jakiegokolwiek formie agitacji wyborczej w lokalu wyborczym i na terenie budynku, w którym lokal ten się znajduje (art. 107 § 2 Kodeksu wyborczego), oraz przestrzeganiem właściwego toku czynności podczas głosowania. **Ma prawo zażądać opuszczenia lokalu przez osoby naruszające porządek i spokój** (art. 49 § 2 Kodeksu wyborczego), a w razie potrzeby zwrócić się do komendanta właściwego miejscowo komisariatu Policji o zapewnienie koniecznej pomocy (art. 49 § 3 Kodeksu wyborczego). **Przypadki zakłócenia głosowania odnotowuje się w punkcie 23** protokołów głosowania.

Mężowie zaufania

3. Mężowie zaufania wyznaczeni przez pełnomocników wyborczych komitetów wyborczych, które zarejestrowały listę kandydatów na radnych w okręgu wyborczym, dla którego jest właściwa komisja, lub zarejestrowały kandydata na wójta w danej gminie, mogą być obecni podczas wszystkich czynności wykonywanych przez komisję. Do każdej komisji pełnomocnik wyborczy komitetu wyborczego spełniającego powyższy warunek lub osoba przez niego upoważniona może wyznaczyć po jednym

mężu zaufania (art. 103a § 1 Kodeksu wyborczego). Mężowie zaufania danego komitetu wyborczego mogą zmieniać się w ciągu pracy komisji. Jednakże po zamknięciu lokalu wyborczego po zakończeniu głosowania mężowie zaufania nie mogą się zmieniać w trakcie czynności komisji związanych z ustalaniem wyników głosowania w obwodzie.

4. Mężowie zaufania przed przystąpieniem do swoich czynności przedstawiają przewodniczącemu komisji dokument tożsamości oraz zaświadczenie podpisane przez pełnomocnika wyborczego lub upoważnioną przez niego osobę, sporządzone według wzoru ustalonego przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą nr 65/2023 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 sierpnia 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla męża zaufania (M.P. poz. 929). Na podstawie przedłożonego komisji zaświadczenia, w którym wskazana będzie m.in. nazwa komitetu wyborczego, członek komisji weryfikuje uprawnienie do wyznaczenia męża zaufania przez dany komitet. Sprawdzenia, czy dany komitet wyborczy jest do tego uprawniony, należy dokonać poprzez weryfikację, czy komitet ten zarejestrował listę kandydatów na radnych w okręgu wyborczym, dla którego jest właściwa komisja, lub zarejestrował kandydata na wójta w danej gminie. Sprawdzenia można dokonać na podstawie obwieszczeń o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych i zarejestrowanych kandydatach na wójta, o których mowa w pkt 24 ppkt 3 i 7–9. W przypadku wątpliwości komisja zwraca się o pomoc w tej sprawie do urzędu gminy. Jest to istotne z uwagi na konieczność zapobieżenia wystawienia osobie wyznaczonej przez nieuprawniony komitet wyborczy zaświadczenia stwierdzającego spełnienie warunków niezbędnych do wypłaty diety, o którym mowa w pkt 174 ppkt 2 lit. a, albo zaświadczenia usprawiedliwiającego nieobecność w pracy wykonywaniem zadań męża zaufania, o którym mowa w pkt 174 ppkt 2 lit. b.

Jeżeli zaświadczenie wystawiła osoba upoważniona przez pełnomocnika wyborczego, mąż zaufania okazuje również oryginał lub kserokopię tego upoważnienia.

Zaświadczenia mogą różnić się między sobą wyglądem i układem graficznym, ale ich treść musi odpowiadać wzorowi ustalonemu przez Państwową Komisję Wyborczą.

5. Przebywając w lokalu komisji, mężowie zaufania zobowiązani są do noszenia w widoczny sposób identyfikatora z imieniem, nazwiskiem, funkcją oraz nazwą komitetu wyborczego, który reprezentują. **Identyfikatory nie mogą zawierać elementów agitacji wyborczej.**
6. Przewodniczący komisji informuje mężów zaufania o przysługujących im prawach i wskazuje miejsce w lokalu komisji, z którego będą mogli obserwować przebieg czynności wykonywanych przez komisję. Poza tym przewodniczący komisji prowadzi ewidencję czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, o czym mowa w pkt 174 ppkt 1 oraz pkt 175 i 176.
7. **Mężowie zaufania mają prawo w szczególności:**
 - 1) być obecni podczas wszystkich czynności komisji wyborczej, do której zostali wyznaczeni;
 - 2) być obecni w lokalu wyborczym w czasie przygotowania głosowania, w trakcie głosowania i podczas ustalania wyników głosowania oraz sporządzania protokołów głosowania;
 - 3) obserwować liczenie głosów przez komisję i ustalanie przez nią wyników głosowania;
 - 4) zgłaszać przewodniczącemu komisji na bieżąco uwagi i zastrzeżenia;
 - 5) być obecni przy sprawdzaniu prawidłowości ustalenia wyników głosowania;
 - 6) wносить uwagi do właściwych protokołów głosowania, z wymienieniem konkretnych zarzutów;
 - 7) występować o wydanie kopii właściwych protokołów głosowania;
 - 8) być obecni przy wprowadzaniu danych do sieci elektronicznego przesyłania danych z protokołów głosowania do właściwej terytorialnej komisji wyborczej;
 - 9) być obecni przy przewożeniu i przekazywaniu protokołów głosowania.
8. **Mężowie zaufania nie mogą w szczególności:**
 - 1) wykonywać żadnych czynności członka komisji;
 - 2) pomagać wyborcom w głosowaniu ani udzielać im wyjaśnień;

- 3) liczyć ani przeglądać kart do głosowania przed rozpoczęciem głosowania, w trakcie głosowania i po jego zakończeniu – nie mogą dotykać kart w żadnym momencie;
 - 4) wykonywać żadnych czynności związanych z głosowaniem korespondencyjnym, tj. np. wyjmować kopert na kartę do głosowania, zwanych także w wytycznych „kopertami na karty do głosowania”, lub oświadczeń o osobistym i tajnym oddaniu głosu z kopert zwrotnych ani też wyjmować kart do głosowania z kopert na kartę do głosowania, tj. nie mogą mieć żadnego kontaktu fizycznego z kopertami, kartami do głosowania i oświadczeniami – nie mogą dotykać kopert zwrotnych, kopert na kartę do głosowania, kart do głosowania i oświadczeń.
9. **Od podjęcia przez komisję pracy przed rozpoczęciem głosowania do podpisania protokołów głosowania czynności komisji mogą być rejestrowane przez mężów zaufania z wykorzystaniem własnych urządzeń rejestrujących** (np. kamerą lub telefonem komórkowym). Przepisy Kodeksu wyborczego przewidują tylko rejestrację czynności komisji (bez transmisji).
10. **Dozwolone jest rejestrowanie wyłącznie czynności komisji.** Niedopuszczalne jest nagrywanie np. spisu wyborców, czynności wykonywanych przez wyborców, w tym momentu okazywania dokumentu ze zdjęciem, czy też stawiania przez wyborcę znaku „x” na karcie do głosowania. **Kodeks wyborczy**, mimo uprawnienia do rejestrowania czynności komisji, **nie zwalnia mężów zaufania z obowiązków wynikających z innych przepisów prawa, w tym w szczególności dotyczących ochrony danych osobowych i dóbr osobistych.**
11. Wykonywanie uprawnień mężów zaufania, w tym rejestrowanie czynności komisji, nie może:
- 1) utrudniać pracy komisji;
 - 2) zakłócać przebiegu głosowania i powagi głosowania;
 - 3) **naruszać przepisów powszechnie obowiązujących**, w tym m.in. dotyczących:
 - a) tajności głosowania,
 - b) ochrony danych osobowych,
 - c) ochrony prawa do wizerunku,
 - d) prawa do ochrony prywatności.

Naruszenie przez męża zaufania przepisów dotyczących tajności głosowania, ochrony danych osobowych, ochrony prawa do wizerunku i ochrony prywatności może skutkować odpowiedzialnością prawną, w tym karną.

Przekazywanie przez mężów zaufania zarejestrowanego materiału

12. Mąż zaufania może:

- 1) przekazać przewodniczącemu komisji zarejestrowany materiał zawierający przebieg czynności komisji, który zostanie zakwalifikowany jako dokument z wyborów. W takim przypadku komisja pakuje nośnik z materiałem, opieczętowuje go i przekazuje urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami, i będą one przechowywane przez 5 lat;
- 2) przesłać go elektronicznie do Ministra Cyfryzacji za pomocą usługi udostępnionej przez tego Ministra, który przechowuje go do stwierdzenia ważności wyborów. **Po przesłaniu materiału mąż zaufania kasuje go niezwłocznie z wszelkich nośników pamięci zarówno fizycznych, jak i wirtualnych.**

Niedopuszczalne jest przetwarzanie, w tym np. kopiowanie i udostępnianie zarejestrowanych materiałów w innym trybie niż wskazany w ppkt 1 i 2.

13. **Przewodniczący komisji może wydawać polecenia o charakterze porządkowym**, w przypadku gdy działania mężów zaufania wykraczają poza ich uprawnienia, utrudniają pracę komisji, zakłócają powagę głosowania lub naruszają jego tajność. **Fakt ten należy odnotować w punkcie 23** protokołów głosowania.

Dopuszczalne jest przemieszczanie się mężów zaufania w trakcie obserwowania przez nich czynności, z zastrzeżeniem że nie będzie to utrudniało pracy komisji ani zakłócało przebiegu głosowania. **Kwestie organizacyjne związane z wykonywaniem funkcji męża zaufania należą do kompetencji przewodniczącego danej komisji, który winien ustalić je i przekazać przybyłym mężom zaufania.**

Obserwatorzy społeczni

14. Zarejestrowane w Rzeczypospolitej Polskiej, tj. wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego, stowarzyszenia i fundacje, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego, mają prawo wyznaczyć po jednym obserwatorze społecznym do każdej komisji.
15. Prawo wyznaczenia po jednym obserwatorze społecznym do komisji mają stowarzyszenia i fundacje, które w swoim statucie mają zapisaną realizację co najmniej jednego z wymienionych wyżej celów, tj. troskę o demokrację lub prawa obywatelskie albo rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Nie ma przy tym znaczenia, w jaki sposób zostaną one zapisane (jakie sformułowania zostaną użyte) w statucie.
16. **Obserwatorem społecznym może być** osoba mająca czynne prawo wyborcze do Sejmu, tj.:
 - 1) będąca obywatelem polskim;
 - 2) która najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat;
 - 3) która nie jest pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu;
 - 4) która nie jest pozbawiona praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu;
 - 5) która nie jest ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu.
17. **Obserwatorem społecznym nie może być:**
 - 1) kandydat w wyborach;
 - 2) pełnomocnik wyborczy;
 - 3) członek komisji wyborczej;
 - 4) pełnomocnik finansowy;
 - 5) urzędnik wyborczy;
 - 6) komisarz wyborczy.

18. Obserwatorzy społeczni przed przystąpieniem do swoich czynności przedstawiają przewodniczącemu komisji:

- 1) dokument tożsamości;
- 2) zaświadczenie podpisane przez osobę działającą w imieniu organu uprawnionego do reprezentowania na zewnątrz stowarzyszenia/fundacji, sporządzone według wzoru ustalonego przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą nr 66/2023 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 sierpnia 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla obserwatora społecznego (M.P. poz. 899).

Zaświadczenia mogą różnić się między sobą wyglądem i układem graficznym, ale ich treść musi odpowiadać wzorowi ustalonemu przez Państwową Komisję Wyborczą. Na podstawie przedłożonego komisji zaświadczenia, wskazującego numer, pod którym stowarzyszenie lub fundacja została wpisana do Krajowego Rejestru Sądowego, członek komisji weryfikuje uprawnienie do wyznaczenia obserwatorów społecznych przez dane stowarzyszenie lub fundację. Sprawdzenia można dokonać w wyszukiwarce Ministerstwa Sprawiedliwości na stronie internetowej: <https://ekrs.ms.gov.pl/web/wyszukiwarka-krs/strona-glowna/index.html>. W przypadku braku takiej możliwości technicznej lub innych wątpliwości komisja zwraca się o pomoc w tej sprawie do urzędu gminy.

19. Obserwatorzy społeczni mają takie same uprawnienia, jakie przysługują mężom zaufania, nie mogą jednak wносить uwag do protokołów głosowania ani być obecni przy ich przewożeniu i przekazywaniu.

Obserwatorzy międzynarodowi

20. Przy wszystkich czynnościach komisji mogą być również obecni obserwatorzy międzynarodowi zaproszeni przez Państwową Komisję Wyborczą. Obserwatorzy międzynarodowi przedstawiają komisji zaświadczenie wydane przez Państwową Komisję Wyborczą. Obserwatorzy międzynarodowi posiadają uprawnienia mężów zaufania, nie mogą jednak wносить uwag do protokołów głosowania.

Dziennikarze

21. W czasie głosowania w lokalu wyborczym mogą przebywać **dziennikarze posiadający ważną legitymację prasową lub inny dokument potwierdzający reprezentowanie redakcji**. Dziennikarze są obowiązani zgłosić swoją obecność przewodniczącemu komisji oraz stosować się do zarządzeń mających na celu zapewnienie powagi i tajności głosowania. Dziennikarze nie mogą przeprowadzać wywiadów w lokalu, w którym odbywa się głosowanie. Dopuszczalne jest natomiast, po uzyskaniu zgody przewodniczącego komisji oraz osób, których wizerunek jest utrwalany, filmowanie i fotografowanie przebiegu głosowania.

Dziennikarze nie mogą przebywać w lokalu wyborczym przed rozpoczęciem głosowania oraz po jego zakończeniu. Jednakże za zgodą właściwej gminnej komisji wyborczej przewodniczący komisji może zezwolić na sfilmowanie i sfotografowanie przez dziennikarzy momentu otwierania przez komisję urny wyborczej i wyjmowania z niej kart do głosowania. Po wykonaniu tej czynności dziennikarze obowiązani są niezwłocznie opuścić lokal komisji.

Lokal wyborczy

22. W lokalu wyborczym powinny znajdować się:
- 1) godło Rzeczypospolitej Polskiej (w miejscu widocznym dla wyborców);
 - 2) urna wyborcza wykonana z przezroczystego materiału, zgodna z wzorem wynikającym z uchwały Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 marca 2016 r. w sprawie wzorów urn wyborczych (M.P. poz. 312 i 398 oraz z 2023 r. poz. 563). Do przeprowadzenia głosowania komisja wykorzystuje jedną urnę wyborczą z zastrzeżeniem pkt 79 i 196;
 - 3) **pomieszczenia lub osłony zapewniające tajność głosowania, tj. łatwo dostępne miejsca umożliwiające każdemu wyborcy nieskrępowane zapoznanie się z kartami do głosowania oraz ich wypełnienie w sposób niewidoczny dla innych osób, w takiej liczbie, aby zapewnić sprawny jego przebieg. Kodeks wyborczy nie przewiduje obowiązku przygotowania w lokalu wyborczym osłoniętych kabin do głosowania, lecz ważne jest, aby miejsca przeznaczone do głosowania spełniały swoją funkcję, tzn. zapewniały tajność głosowania. Miejsca te powinny**

być wyposażone w przybory do pisania. W miejscach tych należy także umieścić plakaty informacyjne Państwowej Komisji Wyborczej o sposobie głosowania.

23. Lokal wyborczy powinien być dobrze oświetlony, w szczególności dotyczy to miejsc zapewniających tajność głosowania.

Ponadto lokal wyborczy powinien być – w miarę możliwości – tak urządzony, aby wyborca po otrzymaniu kart do głosowania kierował się bezpośrednio do miejsca za osłoną, a następnie w stronę urny wyborczej.

Wystrój lokalu wyborczego powinien odpowiadać powadze głosowania.

Po odebraniu lokalu komisja obowiązana jest sprawdzić, czy urna wyborcza jest takiej wielkości, że pomieści wszystkie oddane karty do głosowania, a także czy wykonana jest w taki sposób, aby przez cały czas, od jej zamknięcia i opieczutowania do jej otwarcia po zakończeniu głosowania, nie było możliwe wrzucenie do niej kart w inny sposób niż przez otwór do tego przeznaczony ani wyjęcie bądź wysypanie się kart. Jeżeli wielkość urny nie zapewni pomieszczenia w niej wszystkich kart do głosowania oddanych przez wyborców, komisja występuje do wójta o zapewnienie dla potrzeb głosowania urny dodatkowej. Informację w tym zakresie komisja przekazuje także urzędnikowi wyborczemu.

24. Na widocznym miejscu w lokalu wywiesza się urzędowe obwieszczenia i informacje o:
- 1) numerach i granicach okręgów wyborczych w wyborach do rady gminy, rady powiatu i sejmiku województwa (na obszarze m.st. Warszawy w wyborach do rady dzielnicy, do Rady m.st. Warszawy oraz do Sejmiku Województwa Mazowieckiego) oraz o liczbie radnych wybieranych w tych okręgach; mogą to być wyciągi z obwieszczeń dotyczące właściwych okręgów wyborczych;
 - 2) numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach komisji;
 - 3) zarejestrowanych w danym okręgu wyborczym listach kandydatów na radnych, numerach tych list i skrótach nazw komitetów wyborczych, wraz z danymi o kandydatach do poszczególnych rad;
 - 4) sposobie głosowania i warunkach ważności głosu;
 - 5) składzie komisji;

- 6) skreśleniu z listy kandydatów na radnych nazwiska kandydata, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie;
 - 7) unieważnieniu rejestracji listy kandydatów na radnych, która pozostała na karcie do głosowania, wraz z informacjami o warunkach ważności głosu na takiej karcie;
 - 8) zarejestrowanych kandydatach na wójta, wraz z danymi o kandydatach;
 - 9) skreśleniu z listy kandydatów na wójta nazwiska kandydata, które pozostało na karcie do głosowania, wraz z informacją o warunkach ważności głosu na takiej karcie;
 - 10) przeprowadzaniu głosowania tylko na jednego kandydata na wójta;
 - 11) nieprzeprowadzaniu głosowania w wyborach wójta z powodu braku kandydatów.
25. Obwieszczenia i informacje powinny być dodatkowo umieszczone na wysokości umożliwiającej ich odczytanie przez wyborców o ograniczonej sprawności ruchowej (art. 37c § 1 Kodeksu wyborczego).
26. Komisja powinna mieć w swojej siedzibie zapewniony dostęp do telefonu oraz znać numery telefonów, pod którymi pełnione będą dyżury członków terytorialnych komisji wyborczych, urzędnika wyborczego i komisarza wyborczego oraz dyżury w urzędzie gminy, a także numer telefonu do pełnomocnika ustanowionego przez komisarza wyborczego, upoważnionego do telefonicznego przyjęcia danych o frekwencji, o których mowa w pkt 82.
27. W lokalu wyborczym oraz na terenie budynku (wewnątrz i na zewnątrz), w którym mieści się ten lokal, nie mogą być umieszczone hasła, napisy lub ulotki oraz inne materiały agitacyjne (art. 107 § 2 Kodeksu wyborczego). Kontroli w tym zakresie komisja dokonuje bezpośrednio przed dniem głosowania oraz ponownie przed rozpoczęciem głosowania, a także – w razie potrzeby – w trakcie głosowania. W razie umieszczenia takich materiałów komisja usuwa je. W przypadku gdyby usunięcie ich przez komisję we własnym zakresie nie było możliwe, zwraca się ona o pomoc do wójta oraz informuje o tym urzędnika wyborczego. Materiały agitacyjne umieszczone zgodnie z prawem w pobliżu terenu budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy, np.: bezpośrednio przed wejściem na teren budynku, w którym mieści się

lokal, lub w bezpośrednim sąsiedztwie, lecz poza jego terenem, nie naruszają przepisów Kodeksu wyborczego i nie mogą być usuwane przez członków komisji.

28. W terminie uzgodnionym z wójtem, nie później jednak niż w przeddzień głosowania, komisja skontroluje stan wyposażenia lokalu oraz oznakowania budynku, w którym się ono odbędzie. **Podczas kontrolowania stanu wyposażenia lokalu wyborczego komisja ma bezwzględny obowiązek:**

- 1) sprawdzenia, czy zapewniono odpowiednią liczbę miejsc zapewniających tajność głosowania, o których mowa w pkt 22 ppkt 3;
- 2) niezwłocznego powiadomienia wójta i urzędnika wyborczego o stwierdzonych nieprawidłowościach w tym zakresie, o ile one wystąpiły;
- 3) ponownego sprawdzenia, czy ewentualne nieprawidłowości zostały usunięte.

Komisja właściwa dla lokalu dostosowanego do potrzeb wyborców niepełnosprawnych sprawdza, czy lokal oraz elementy jego wyposażenia bezwzględnie spełniają wszystkie warunki, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 336).

O stwierdzonych brakach lub nieprawidłowościach komisja zawiadamia wójta i urzędnika wyborczego, a następnie sprawdza, czy zostały one usunięte.

Rozdział II

Zadania komisji przed dniem głosowania

29. Niezwłocznie po powołaniu komisja odbywa pierwsze posiedzenie, na którym dokonuje wyboru przewodniczącego komisji i jego zastępcy oraz, po zapoznaniu się z niniejszymi wytycznymi, ustala sposób wykonania swoich zadań.

Niezwłocznie po ukonstytuowaniu się komisja podaje do publicznej wiadomości, w sposób zwyczajowo przyjęty, informację o swoim składzie z uwzględnieniem pełnionych funkcji. W dniu głosowania informację o składzie komisji wywiesza się w lokalu wyborczym.

30. Komisja w obwodzie, w którym przeprowadzane będzie głosowanie korespondencyjne, w terminie uzgodnionym z urzędnikiem wyborczym, zbiera się w możliwie pełnym składzie, lecz nie mniejszym niż co najmniej 1/2 jej pełnego składu (patrz pkt 36), w tym z udziałem przewodniczącego komisji lub jego zastępcy oraz urzędnika wyborczego, w celu ostemplowania kart do głosowania wykorzystywanych w głosowaniu korespondencyjnym oraz przygotowania pakietów wyborczych. Czynności te komisja wykonuje w miejscu wskazanym przez urzędnika wyborczego. Niedopuszczalne jest wynoszenie kart do głosowania poza to miejsce w celu ich ostemplowania.

31. **Przed rozpoczęciem stemplowania kart komisja upewnia się, czy wydano jej właściwą pieczęć. Musi to być pieczęć właściwa dla wyborów z napisem określającym nazwę i siedzibę komisji oraz jej numer.** Należy zwrócić szczególną uwagę, czy omyłkowo nie została wydana pieczęć np. obwodowej komisji wyborczej ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie lub obwodowej komisji wyborczej ds. ustalenia wyników głosowania w obwodzie albo obwodowej komisji ds. referendum. Po ostemplowaniu kart sporządzany jest protokół, w którym wskazuje się liczbę ostemplowanych przez komisję kart do głosowania, odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.

Protokół sporządza się w dwóch egzemplarzach, z których jeden otrzymuje urzędnik wyborczy, a drugi pozostaje w dokumentacji komisji.

32. Nie później niż w przeddzień głosowania przewodniczący zwołuje posiedzenie komisji poświęcone organizacji jej pracy przed i w dniu głosowania. W czasie tego posiedzenia komisja ustala w szczególności godziny rozpoczęcia pracy w dniu głosowania. **Zadania te komisja może wykonać w trakcie pierwszego posiedzenia.** Informację o godzinie rozpoczęcia pracy podaje się do publicznej wiadomości przede wszystkim przez jej wywieszenie w budynku, w którym mieści się lokal wyborczy, i w urzędzie gminy (w sposób umożliwiający zapoznanie się z tą informacją także, gdy budynki te są zamknięte). Informacja ta jest przeznaczona dla mężów zaufania, obserwatorów społecznych i obserwatorów międzynarodowych w celu umożliwienia im obecności przy wszystkich czynnościach komisji poprzedzających otwarcie lokalu. Komisja współdziała w tym zakresie z wójtem i urzędnikiem wyborczym.

33. Najpóźniej w przeddzień głosowania komisja odbiera i dokładnie sprawdza:

- 1) liczbę otrzymanych kart do głosowania, **poprzez ich przeliczenie**, odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.

W gminach, z wyjątkiem miast na prawach powiatu, komisje wyborcze otrzymują 4 rodzaje kart do głosowania: w wyborach do rady gminy, w wyborach do rady powiatu, w wyborach do sejmiku województwa i w wyborach wójta.

Jeśli obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy do rady gminy, wówczas dla każdego okręgu są odrębne karty do głosowania.

W miastach na prawach powiatu (z wyjątkiem m.st. Warszawy) komisje obwodowe otrzymują 3 rodzaje kart do głosowania: w wyborach do rady miasta, w wyborach do sejmiku województwa i w wyborach prezydenta miasta.

W m.st. Warszawie komisje obwodowe otrzymują 4 rodzaje kart do głosowania: w wyborach do rady dzielnicy, w wyborach do Rady m.st. Warszawy, w wyborach do Sejmiku Województwa Mazowieckiego i w wyborach Prezydenta m.st. Warszawy;

- 2) czy karty do głosowania:

- a) w wyborach do rad:

- dotyczą właściwego okręgu wyborczego,
- nie zawierają błędów i usterek drukarskich,
- są kompletne, tj. czy zawierają wszystkie listy kandydatów na radnych zarejestrowane w okręgu i dane wszystkich kandydatów na tych listach (sprawdzenia dokonuje się na podstawie obwieszczenia właściwej terytorialnej komisji wyborczej),

- b) w wyborach wójta:

- dotyczą właściwej gminy,
- nie zawierają błędów i usterek drukarskich,
- są kompletne, tj. czy zawierają dane wszystkich kandydatów na wójta zarejestrowanych w danej gminie (sprawdzenia dokonuje się na podstawie obwieszczenia gminnej komisji wyborczej);

- 3) czy przekazano właściwą liczbę (po 5 egzemplarzy) formularzy protokołów głosowania w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta;
- 4) czy przekazano właściwą pieczęć komisji, tj. właściwą dla wyborów z napisem określającym nazwę i siedzibę komisji oraz jej numer (patrz pkt 31);
- 5) czy przekazano właściwy spis wyborców oraz dodatkowe formularze spisu (część A i część B), na których komisja dopisuje wyborców w dniu głosowania, o czym mowa w pkt 46;
- 6) czy przekazano listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania;
- 7) czy przekazano osłony na spis wyborców zapewniające ochronę danych osobowych osób ujętych w spisie;
- 8) czy przekazano nakładki na karty do głosowania sporządzone w alfabecie Braille'a dla wyborów do poszczególnych rad oraz dla wyborów wójta;
- 9) czy przekazano formularz ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym;
- 10) czy przekazano formularze zaświadczeń:
 - a) dla wyborców – potwierdzających wzięcie udziału w głosowaniu,
 - b) dla członków komisji – usprawiedliwiających nieobecność w pracy,
 - c) dla mężów zaufania:
 - niezbędnych do wypłaty diety, potwierdzających, że obserwowali oni głosowanie przez co najmniej 5 godzin i obserwowali cały przebieg ustalania wyników głosowania do momentu podpisania protokołu głosowania,
 - usprawiedliwiających nieobecność w pracy wykonywaniem zadań męża zaufania;
- 11) czy przygotowane zostały potrzebne materiały biurowe, tj. m.in. poduszka do stempli, przybory do pisania, papier, sznurek, taśma klejąca, plomby (np. jednorazowe plomby – nalepki foliowe), worki, pudełka itp.

Do wykonania tego zadania niezbędna jest co najmniej 1/2 pełnego składu komisji (patrz pkt 36), w tym przewodniczący komisji lub jego zastępca. Komisja ustala także, w uzgodnieniu z wójtem i urzędnikiem wyborczym, sposób i miejsce przechowywania do dnia głosowania odebranych materiałów. Miejsce to musi być należycie zabezpieczone.

34. Odbiór dokumentów potwierdza się na piśmie, wymieniając ich rodzaj i ilość, **w tym liczbę otrzymanych kart do głosowania odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta**. Protokół odbioru otrzymuje organ przekazujący, a jego kopię włącza się do dokumentacji komisji.

Spis wyborców (wraz z listą wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania) przekazuje się przewodniczącemu komisji w przeddzień głosowania. Gdyby zatem przekazanie pozostałych dokumentów wymienionych wyżej nastąpiło wcześniej, przekazanie spisu należy potwierdzić odrębnie.

35. **W przypadku gdy komisji zapewniono obsługę informatyczną**, operator danej komisji powinien odebrać od koordynatora gminnego ds. informatyki login i hasło uprawniające do dostępu do systemu teleinformatycznego Wsparcie Organów Wyborczych (WOW). Odbiór loginu i hasła potwierdza się na piśmie.

Operator ma obowiązek zabezpieczenia loginu i hasła przed dostępem innych osób. W razie ich zniszczenia lub utraty należy niezwłocznie skontaktować się z koordynatorem gminnym ds. informatyki w celu podjęcia dalszych kroków.

Przewodniczący komisji najpóźniej w przeddzień głosowania ustala z operatorem informatycznej obsługi komisji harmonogram pracy, z uwzględnieniem konieczności:

- 1) przekazania, w trakcie głosowania, danych o liczbie osób ujętych w spisie wyborców oraz o liczbie wydanych kart do głosowania (frekwencji) w wyborach, w sposób określony w uchwale nr 100/2024 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 4 marca 2024 r. w sprawie trybu i sposobu udostępniania oraz przekazywania danych o liczbie osób ujętych w spisach wyborców oraz o liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w stałych obwodach głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r. (M.P. poz. 207);
- 2) wprowadzenia wszystkich danych zawartych w projektach protokołów głosowania odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta;
- 3) transmisji danych z protokołów głosowania podpisanych przez członków komisji do systemu teleinformatycznego Wsparcie Organów Wyborczych (WOW).

Rozdział III

Zadania komisji w dniu głosowania przed otwarciem lokalu wyborczego

36. W dniu wyborów od czasu rozpoczęcia pracy komisji aż do zakończenia głosowania komisja wszystkie czynności wykonuje w możliwie pełnym składzie, lecz nie mniejszym niż 1/2 jej pełnego składu, **w tym przewodniczący komisji lub jego zastępcę**. Jeżeli wskutek obliczeń okaże się, że 1/2 liczby pełnego składu komisji jest liczbą ułamkową, wówczas należy dokonać zaokrąglenia w górę. Oznacza to, że wszystkie czynności do czasu zakończenia głosowania komisja powołana w liczbie:
- 1) 5 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 3 osoby;
 - 2) 6 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 3 osoby;
 - 3) 7 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 4 osoby;
 - 4) 8 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 4 osoby;
 - 5) 9 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 5 osób;
 - 6) 10 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 5 osób;
 - 7) 11 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 6 osób;
 - 8) 12 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 6 osób;
 - 9) 13 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 7 osób.
37. Komisja zbiera się w lokalu wyborczym **na tyle wcześniej**, aby wykonać wszystkie czynności związane z przygotowaniem głosowania, lecz nie później niż o godzinie 6.00.
38. Przed rozpoczęciem głosowania komisja:
- 1) sprawdza dostarczone jej dokumenty oraz swoją pieczęć (patrz pkt 31);
 - 2) ponownie przelicza karty do głosowania (odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta).

Ustalone liczby komisja wpisuje **w punkcie 1** protokołów głosowania.

Tylko staranne wykonanie tej czynności umożliwi prawidłowe rozliczenie kart do głosowania po jego zakończeniu;

- 3) ostemplowuje karty do głosowania swoją pieczęcią. W celu uniknięcia wydania wyborcy karty nieważnej zaleca się ostemplowanie wszystkich kart do głosowania w wyborach przed otwarciem lokalu, tj. przed godziną 7.00. W razie niemożności wykonania tej czynności przed rozpoczęciem głosowania, należy kontynuować stemplowanie kart bezpośrednio po godzinie 7.00, pamiętając, że trzeba wydawać ostemplowane karty przybyłym w tym czasie wyborcom. Po ostemplowaniu wszystkich kart pieczęcią komisji należy je wraz z pieczęcią komisji odpowiednio zabezpieczyć. Przed rozpoczęciem wykonywania tych czynności komisja jest zobowiązana do ponownego sprawdzenia, czy otrzymana pieczęć jest właściwa (patrz pkt 31);
- 4) rozkłada spis wyborców wraz z osłoną, o której mowa w pkt 33 ppkt 7, oraz karty do głosowania w sposób ułatwiający prowadzenie głosowania;
- 5) sprawdza, czy w lokalu wyborczym w widocznym miejscu wywieszono są urzędowe obwieszczenia i informacje, o których mowa w pkt 24, sprawdza również, czy dodatkowo są one umieszczone na wysokości umożliwiającej ich odczytanie z wózka inwalidzkiego; komisja podejmuje niezwłocznie działania w celu usunięcia ewentualnych nieprawidłowości;
- 6) sprawdza, czy w lokalu wyborczym oraz wewnątrz i na zewnątrz budynku, w którym mieści się lokal, nie znajdują się materiały agitacyjne (plakaty, ulotki, napisy). W razie umieszczenia takich materiałów komisja usuwa je. W przypadku gdyby komisja nie mogła tego uczynić sama, zwraca się o pomoc do wójta oraz informuje urzędnika wyborczego. Kontrolę w tym zakresie należy przeprowadzać również w toku głosowania. Jeżeli na terenie sąsiadującym z terenem budynku, w którym mieści się lokal wyborczy, uprzednio, tj. przed rozpoczęciem ciszy wyborczej, zostały umieszczone materiały agitacyjne komitetów wyborczych, komisja pozostawia je;
- 7) sprawdza, czy urna jest pusta, a następnie zamyka ją i opieczętowuje. Jeżeli komisja otrzymała jednorazowe plomby – nalepki foliowe opatrzone unikatowym numerem, zabezpiecza za ich pomocą urnę przed niekontrolowanym otwarciem. W takim przypadku numery plomb – nalepek, niezwłocznie po ich założeniu, powinny być wpisane przez komisję do wewnętrznego protokołu. Nalepki foliowe opatruje

się pieczęcią komisji. Należy pamiętać, że każda próba odklejenia nalepki spowoduje pojawienie się na niej napisu o tym informującego. Urna powinna być ustawiona w takim miejscu, by była przez cały czas głosowania widoczna dla członków komisji i mężów zaufania, obserwatorów społecznych oraz obserwatorów międzynarodowych.

39. **Przewodniczący komisji obowiązkowo wyznacza członka komisji**, który, przebywając w bezpośredniej bliskości urny wyborczej, zapewnia jej nienaruszalność oraz przestrzeganie przez wyborców zasad dotyczących tajności głosowania, **tj. czuwa, aby wyborcy wrzucali karty do urny wyborczej w taki sposób, aby strona zadrukowana była niewidoczna.**
40. **Urny wyborczej nie wolno wynosić z lokalu wyborczego.** Dotyczy to również urny zasadniczej w obwodach głosowania utworzonych w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej. Urna musi pozostać zamknięta przez cały czas od zamknięcia aż do jej otwarcia po zakończeniu głosowania. Gdyby w tym czasie doszło do otwarcia urny, komisja odnotowuje to zdarzenie i wyjaśnia jego przyczynę **w punkcie 23** protokołów głosowania.

Rozdział IV

Zadania komisji w trakcie głosowania

Otwarcie lokalu wyborczego

41. O godzinie 7.00 komisja otwiera lokal. Od chwili rozpoczęcia głosowania do czasu jego zakończenia komisja wykonuje swoje zadania w składzie zapewniającym wyborcom udział w głosowaniu bez zakłóceń przy wydawaniu kart do głosowania, lecz nie mniejszym niż co najmniej 1/2 pełnego składu (patrz pkt 36), w tym z udziałem przewodniczącego komisji bądź jego zastępcy (art. 42 § 3 Kodeksu wyborczego). Wymóg obecności co najmniej 1/2 osób z komisji oznacza stałe przebywanie takiej liczby członków w pomieszczeniu, w którym znajduje się urna wyborcza.
42. Głosowanie w obwodach odrębnych, w tym utworzonych w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej, może być rozpoczęte później niż o godzinie 7.00, o ile nie będzie to miało wpływu na możliwość sprawnego oddania głosu przez wszystkich uprawnionych wyborców. Ustaleń w tym zakresie dokonuje komisja w uzgodnieniu

z gminną komisją wyborczą, najpóźniej w przeddzień głosowania. O ustaleniach tych powiadamia się wcześniej wyborców przez wywieszenie informacji bądź w inny sposób zwyczajowo przyjęty i informuje wójta oraz dyrektora (kierownika) jednostki, w której utworzony został obwód odrębny.

Postępowanie w przypadku skreślenia kandydata lub unieważnienia rejestracji listy

43. Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania, a przed dniem wyborów, terytorialna komisja wyborcza skreśli z zarejestrowanej listy kandydatów na radnych nazwisko kandydata na radnego lub unieważni rejestrację listy kandydatów, wówczas obowiązana jest niezwłocznie zawiadomić o tym fakcie wszystkie komisje na obszarze danego okręgu wyborczego.

W takim przypadku nie dokonuje się druku nowych kart do głosowania. Terytorialna komisja wyborcza sporządza więc informację o nowym, prawidłowym brzmieniu karty do głosowania przez odwzorowanie właściwego arkusza takiej karty ze skreślonym nazwiskiem kandydata lub skreśloną listą kandydatów oraz o warunkach ważności głosu oddanego na takiej karcie. Otrzymałą informację o dokonanych skreśleniach i nowym brzmieniu karty do głosowania komisja umieszcza w lokalu wyborczym przy właściwym obwieszczeniu **oraz informuje ustnie o tym wyborców**. Analogicznie komisja postępuje w przypadku, gdy gminna komisja wyborcza skreśli z listy kandydatów kandydata na wójta (art. 483 § 1 Kodeksu wyborczego).

Niedopuszczalne jest dokonywanie przez komisję jakichkolwiek skreśleń i adnotacji na kartach do głosowania.

Czynności przed wydaniem wyborcy kart do głosowania

44. Przed wydaniem kart do głosowania komisja:

- 1) sprawdza tożsamość wyborcy na podstawie dowodu osobistego lub każdego innego dokumentu ze zdjęciem, pod warunkiem że ustalenie tożsamości wyborcy na jego podstawie nie budzi wątpliwości (art. 52 § 1 Kodeksu wyborczego). Wyborca może zatem okazać komisji dowolny dokument ze zdjęciem (np. paszport, prawo jazdy, legitymacja studencka), w tym również dokument, który utracił ważność, pod warunkiem że ustalenie tożsamości na jego podstawie nie budzi wątpliwości.

Komisja może potwierdzić tożsamość wyborcy także na podstawie aplikacji mObywatel. **Elementy, które potwierdzają, że wyświetlane na ekranie urządzenia dane są wiarygodne, bezpieczne i aktualne:**

- a) na górze pośrodku pod napisem „mDowód” powinna znajdować się aktualna i stale zmieniająca się godzina oraz aktualna data,
- b) z lewej strony pod zdjęciem falująca, a nie statyczna, flaga Rzeczypospolitej Polskiej,
- c) pod falującą flagą hologram w postaci zmieniającego natężenie barw godła Rzeczypospolitej Polskiej.

W przypadku gdy okazany na smartfonie dokument nie budzi żadnych wątpliwości, nie ma konieczności podejmowania innych kroków weryfikujących jego autentyczność.

Natomiast w przypadku stwierdzenia wątpliwości w zakresie autentyczności aplikacji członek komisji sprawdzający mObywatel powinien poprosić wyborcę o wykonanie sprawdzenia w usłudze mObywatel, w szczególności poprzez wyjście z aplikacji i ponowne zalogowanie się.

Sprawdzenia tożsamości wyborcy należy dokonać w sposób minimalizujący ryzyko ujawnienia danych osobowych wyborcy osobom trzecim;

- 2) ustala, czy wyborca jest uprawniony do głosowania w tym obwodzie, przez sprawdzenie, czy jego nazwisko jest ujęte w spisie wyborców. **Obywatele polscy umieszczeni są w części A spisu wyborców, natomiast pozostali obywatele Unii Europejskiej oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej w części B spisu wyborców;**
- 3) sprawdza, czy w rubryce spisu wyborców „Uwagi” odpowiadającej nazwisku danego wyborcy nie jest umieszczona informacja o wysłaniu do niego pakietu wyborczego. **W przypadku umieszczenia takiej informacji komisja odmawia wydania kart do głosowania.** Jeżeli wyborca poinformuje komisję, że nie otrzymał pakietu wyborczego, wówczas przewodniczący komisji lub jego zastępca telefonicznie potwierdza w dziale ewidencji ludności urzędu gminy, czy urząd posiada informację o niedoręczeniu temu wyborcy pakietu. W przypadku potwierdzenia przez urząd niedoręczenia pakietu dwóch członków komisji, w tym

przewodniczący lub jego zastępca, skreśla adnotację w spisie o wysłaniu pakietu, w to miejsce wpisuje adnotację „pakiet niedoręczony” i opatruje ją parafami (członka i przewodniczącego komisji lub jego zastępcy). Jeżeli w rubryce „Uwagi” **nie ma również informacji, że w imieniu tego wyborcy głosował pełnomocnik**, to komisja wydaje wyborcy karty do głosowania.

45. Przy wykonywaniu powyższych czynności komisja obowiązkowo korzysta z osłony na spis wyborców, o której mowa w pkt 33 ppkt 7.

Dopisywanie wyborców do spisu wyborców

46. W dniu głosowania, zgodnie z art. 51 § 2 pkt 2 i 3 oraz § 4 Kodeksu wyborczego, komisja dopisuje do spisu wyborców na **dotychczasowym formularzu spisu** (w części A spisu wyborców – obywateli polskich, natomiast w części B spisu wyborców – pozostałych obywateli Unii Europejskiej oraz obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) i umożliwia głosowanie:

- 1) **osobie omyłkowo pominiętej w spisie**, jeżeli dział ewidencji ludności urzędu gminy, na żądanie komisji, potwierdzi telefonicznie, że pominięcie jest wynikiem pomyłki powstałej przy sporządzaniu spisu. Członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, dopisując wyborcę na dotychczasowym formularzu spisu, musi za każdym razem w rubryce „Uwagi” umieścić swoją parafę. Poza tym członek komisji sporządza dodatkowo, na oddzielnej kartce, notatkę w tej sprawie, z której musi wynikać, że dopisany wyborca nie został ujęty w spisie wyborców z powodu omyłki, a także iż zostało to potwierdzone w dziale ewidencji ludności danej gminy. W notatce podaje się m.in. imię i nazwisko pracownika urzędu gminy potwierdzającego omyłkę oraz godzinę tego zdarzenia. Notatkę, po podpisaniu jej przez członka komisji wraz z jej przewodniczącym lub zastępcą, dołącza się do spisu wyborców;
- 2) **osobie nieujętej w spisie wyborców w związku z umieszczeniem w spisie wyborców w obwodzie odrębnym** (np. w szpitalu, sanatorium, areszcie śledczym), **która opuściła to miejsce przed dniem głosowania**. Wyborca musi udokumentować ten fakt. Przed dopisaniem takiej osoby do spisu wyborców należy sprawdzić, czy wyborca rzeczywiście nie jest ujęty w przekazanym komisji spisie

wyborców, w tym czy nie został ujęty na dodatkowej stronie spisu. Udokumentowanie opuszczenia np. szpitala lub innego zakładu leczniczego przez wyborcę, np. poprzez przedłożenie wypisu z danej jednostki, ma jedynie umożliwić stwierdzenie, że dana osoba opuściła szpital lub inną placówkę, a nie zapoznanie się z historią choroby lub innymi danymi zawartymi w przedkładanym dokumencie. Tego rodzaju dokumenty często zawierają dane wrażliwe, z którymi komisja nie może się zapoznawać. Dokument ten może być zatem okazany przez wyborcę w taki sposób, żeby dane wrażliwe nie były dostępne dla komisji, która nie ma prawa żądania ich udostępnienia. Jeżeli nazwiska wyborcy nie ma w spisie, to komisja ma obowiązek ustalić telefonicznie z urzędem gminy, czy jest to spowodowane ujęciem go w spisie w obwodzie odrębnym. Po potwierdzeniu tego faktu komisja dopisuje wyborcę do spisu na dodatkowym formularzu. Członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza notatkę, którą po podpisaniu wraz z przewodniczącym komisji lub jego zastępcą, dołącza się do spisu wyborców;

- 3) **w obwodzie odrębnym** osobie, która chce głosować, **a przybyła do danej jednostki przed dniem głosowania, pod warunkiem że stale zamieszkuje na obszarze województwa, w którym położona jest ta jednostka.** Przy nazwisku osoby, która stale zamieszkuje na obszarze innej gminy niż gmina, w której położona jest jednostka, ale w tym samym powiecie, w rubryce spisu „Uwagi” należy dopisać adnotację „Tylko wybory do rady powiatu i do sejmiku województwa”, a jeśli zamieszkuje na obszarze innego powiatu – adnotację „Tylko wybory do sejmiku województwa”.

Przed dopisaniem wyborcy do spisu komisja w obwodzie odrębnym powinna sprawdzić telefonicznie w urzędzie gminy właściwym dla siedziby jednostki, czy osoba ta jest ujęta w Centralnym Rejestrze Wyborców w stałym obwodzie głosowania właściwym dla adresu zameldowania na pobyt stały albo właściwym dla adresu stałego zamieszkania w danej gminie, czy jest ujęta w Centralnym Rejestrze Wyborców w stałym obwodzie głosowania w gminie znajdującej się odpowiednio na obszarze danego powiatu lub województwa.

Członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza notatkę, którą po podpisaniu wraz z przewodniczącym komisji lub jego zastępcą, dołącza się do spisu wyborców. W celu uniknięcia trudności z bieżącym potwierdzaniem przybycia do jednostki komisja wcześniej powinna zwrócić się do jej dyrektora (kierownika) o udostępnienie wykazu osób, które zostały przyjęte przed dniem głosowania, a nie były ujęte w wykazie przekazanym urzędowi gminy w celu sporządzenia spisu wyborców.

Dodatkowy formularz spisu wyborców, na którym komisja dopisuje wyborców w dniu głosowania, zostanie przekazany przez urząd gminy łącznie ze spisem wyborców. **Członek komisji** dopisujący na tym formularzu wyborcę w dniu głosowania **każdorazowo** w rubryce „Uwagi” **obok imienia i nazwiska osoby dopisanej umieszcza swoją parafę. Po zakończeniu głosowania** dodatkowy formularz spisu wyborców powinien zostać **opatrzone pieczęcią komisji oraz podpisany przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę.**

Komisja nie jest uprawniona do dokonywania jakichkolwiek innych zmian w spisie wyborców.

Informacji o dopisaniu wyborcy do spisu wyborców, a w szczególności danych osobowych dopisanego wyborcy, nie należy zamieszczać w uwagach do protokołów głosowania.

Wydawanie wyborcom kart do głosowania

47. Wyborcom:

- 1) **obywatelom polskim** (wyborcy ujęci w części A spisu wyborców) wydaje się **po jednej karcie do głosowania** w wyborach do każdej z wybieranych rad oraz w wyborach wójta (patrz pkt 33 ppkt 1);
- 2) pozostałym obywatelom Unii Europejskiej oraz obywatelom Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (wyborcy ujęci w części B spisu wyborców) wydaje się wyłącznie po jednej karcie do głosowania w wyborach do rady gminy oraz w wyborach wójta. W m.st. Warszawie ta grupa wyborców otrzymuje karty do głosowania w wyborach do rady dzielnicy, Rady m.st. Warszawy i Prezydenta m.st. Warszawy.

48. W przypadku **gdy wyborca podczas odbioru kart do głosowania odmówi przyjęcia:**
- 1) **jednej z nich, wydający karty członek komisji w rubryce spisu wyborców „Uwagi” czyni właściwą adnotację, tj.:**
 - a) „bez gminy”,
 - b) „bez powiatu”,
 - c) „bez sejmiku”,
 - d) „bez wójta” lub „bez burmistrza” albo „bez prezydenta miasta”,
 - e) „bez dzielnicy” – wyłącznie na obszarze m.st. Warszawy;
 - 2) **więcej niż jednej z nich, wydający karty członek komisji w rubryce spisu wyborców „Uwagi” czyni właściwą adnotację, tj. wskazuje wszystkie wybory (patrz ppkt 1), których dotyczy odmowa odbioru karty przez danego wyborcę.**
49. Jeżeli wyborca, który odmówił przyjęcia jednej lub więcej kart do głosowania, następnie będzie chciał otrzymać kartę do głosowania w głosowaniu, w którym nie uczestniczył, komisja wydaje wyborcy tę kartę lub karty, której przyjęcia wcześniej odmówił. Przewodniczący komisji w rubryce spisu wyborców „Uwagi” skreśla właściwą adnotację, o której mowa w pkt 48, i skreślenie to opatruje swoją parafą.
50. W przypadku gdy wyborca potwierdził odbiór kart do głosowania, odebrał karty **i oddalił się od komisji, a następnie wrócił do komisji w celu zwrócenia jednej lub więcej kart**, komisja bezwzględnie odmawia ich przyjęcia. Gdyby wyborca mimo wszystko pozostawił kartę lub karty w lokalu wyborczym, komisja **nie jest uprawniona do wrzucenia jej do urny wyborczej. W takim przypadku oddanej karty do głosowania nie uwzględnia się w obliczeniach.** Oddaną kartę należy zapakować w odrębny pakiet, opieczetować go i opisać. Informację o oddaniu karty do głosowania należy odnotować **w punkcie 23 właściwego protokołu głosowania** (patrz pkt 109).
51. **Przy wydawaniu kart do głosowania komisja sprawdza, czy wydawane karty są ostemplowane jej pieczęcią** (patrz pkt 31).
- Ponadto komisja zwraca uwagę, by wyborca potwierdził własnoręcznym podpisem, w przeznaczony na to rubryce spisu wyborców, fakt otrzymania kart. **Dopóki wyborca nie potwierdzi własnoręcznym podpisem odbioru kart do głosowania, komisja ich nie wydaje.**

Jedynie w przypadku gdy wyborca okaże komisji dokument potwierdzający, że jest osobą niepełnosprawną o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności w rozumieniu ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 44) i nie może w związku z tym potwierdzić otrzymania kart do głosowania, członek komisji wydaje wyborcy karty do głosowania, a w rubryce „Uwagi” stwierdza fakt wydania kart oraz przyczynę braku podpisu osoby otrzymującej karty, parafując adnotację wspólnie z przewodniczącym komisji lub jego zastępcą.

W przypadku wątpliwości, czy przedłożony dokument upoważnia wyborcę do niepotwierdzenia odbioru karty podpisem w spisie, komisja zwraca się o pomoc do urzędu gminy.

52. Przy czynności potwierdzania przez wyborców otrzymania kart należy zwrócić szczególną uwagę, **by podpisy składane były w miejscach (w linii) odpowiadających ich nazwiskom**. Możliwe jest składanie podpisu bez odwracania spisu.

W przypadku gdy komisja zauważy, że osoba podpisała się w linii przy nazwisku innego wyborcy, wskazuje tej osobie właściwe miejsce w spisie do złożenia podpisu, a podpis złożony w niewłaściwym miejscu skreśla. Skreślenie opatruje się adnotacją „podpis w nieprawidłowym miejscu” i parafami członka komisji oraz przewodniczącego komisji lub jego zastępcy.

W przypadku gdy w rubryce spisu wyborców w linii przy nazwisku wyborcy, który żąda wydania kart do głosowania, znajduje się już podpis potwierdzający ich odbiór, a komisja nie ma wiedzy, że powstał on w wyniku omyłki, komisja odmawia wydania kart do głosowania.

53. Zwrócić także należy uwagę na **bezwzględną konieczność zapewnienia ochrony danych osobowych wyborców ujętych w spisie**, w tym przed ujawnieniem danych osobowych innych osób przy potwierdzaniu przez wyborcę odbioru karty do głosowania. W tym celu komisja **obowiązkowo** stosuje przekazane przez urząd gminy osłony na spis, o których mowa w pkt 33 ppkt 7, zabezpieczające dane osobowe innych osób ujętych w spisie. Powyższe dotyczy również dodatkowego formularza spisu wyborców, który powinien być osłaniany (dane osobowe innych wyborców) podczas składania na nim podpisów przez wyborców. **Niewykonywanie lub niewłaściwe wykonywanie powyższego obowiązku skutkować może odpowiedzialnością za naruszenie przepisów dotyczących ochrony danych osobowych**.

54. **Komisja odmawia ponownego wydania kart (lub karty) do głosowania niezależnie od przyczyn tego żądania (np. z powodu pomyłkowego wypełnienia karty, zniszczenia jej itp.), z wyjątkiem sytuacji, o której mowa w pkt 49.**
55. Na wniosek wyborcy komisja jest obowiązana wyjaśnić mu sposób głosowania w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta, a także warunki ważności głosu, zgodnie z informacjami umieszczonymi na kartach do głosowania. Wyjaśnienie to nie może zawierać elementów agitacyjnych.
56. Ponadto komisja jest obowiązana, na prośbę wyborcy niepełnosprawnego oraz wyborcy, który najpóźniej w dniu głosowania ukończył 60 lat, do przekazania ustnie treści obwieszczeń wyborczych w zakresie informacji o zarejestrowanych listach kandydatów na radnych w danym okręgu wyborczym oraz o kandydatach na wójta. Przekaz ten powinien się ograniczać do poinformowania wyborcy o liczbie zarejestrowanych list kandydatów w danym okręgu wyborczym, skrótach ich nazw, ich numerach oraz o liczbie kandydatów, a także imionach i nazwiskach kandydatów na konkretnej wskazanej przez wyborcę liście kandydatów. Analogicznie należy postąpić w przypadku udzielania informacji o kandydatach na wójta.

Czynności te wykonuje przewodniczący komisji lub zastępca przewodniczącego w obecności innego członka komisji. Członkowie komisji nie mogą udzielać wyborcom innych informacji niż wskazanych w pkt 43, 55 i 56.

Szczególne zasady dotyczące wydawania wyborcom kart do głosowania w obwodach odrębnych

57. W obwodach odrębnych komisje sprawdzają także, czy w części A spisu wyborców w rubryce „Uwagi” odpowiadającej nazwisku danego wyborcy nie jest umieszczona informacja o ograniczeniach w wydawaniu kart do głosowania. Jeżeli takiej adnotacji nie ma, wówczas wyborcy wydaje się po jednej karcie do głosowania w wyborach do każdej z wybieranych rad oraz w wyborach wójta. Jeżeli przy nazwisku wyborcy znajduje się taka adnotacja, wydaje się mu karty zgodnie z jej treścią, tj. tylko karty w wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa lub tylko kartę w wyborach do sejmiku województwa.

Ponadto na obszarze m.st. Warszawy w obwodach odrębnych karty do głosowania w wyborach do właściwej rady dzielnicy otrzymują wyłącznie wyborcy (ujęci w części A i części B spisu wyborców) stale zamieszkali na terenie dzielnicy, w której znajduje się obwód. Przed wydaniem karty do głosowania w wyborach do rady dzielnicy komisja ustala zatem, czy wyborca otrzymujący kartę zamieszkuje na terenie dzielnicy, w której znajduje się odrębny obwód. Po stwierdzeniu tego faktu obwodowa komisja wyborcza wpisuje w rubryce „uwagi” spisu wyborców wyraz „dzielnica”.

Głosowanie przez pełnomocnika

58. Komisja dopuszcza do głosowania osoby posiadające pełnomocnictwo do głosowania w imieniu wyborcy ujętego w spisie wyborców.

Wyborca, który udzielił pełnomocnictwa do głosowania w jego imieniu, może w dniu głosowania doręczyć komisji oświadczenie **o cofnięciu pełnomocnictwa (podstawę do odnotowania w wykazie cofnięcia pełnomocnictwa stanowi pisemne oświadczenie o cofnięciu pełnomocnictwa, w którym wola wyborcy została potwierdzona podpisem złożonym w obecności komisji, a także głosować osobiście, jeżeli nie głosował jeszcze w jego imieniu pełnomocnik. Głosowanie osobiste wyborcy powoduje wygaśnięcie pełnomocnictwa do głosowania w jego imieniu.**

Komisja **nie dopuści** natomiast do głosowania wyborcy, którego pełnomocnik wziął udział w głosowaniu w jego imieniu wcześniej. Również złożenie oświadczenia o cofnięciu pełnomocnictwa jest w takiej sytuacji bezskuteczne w pierwszym głosowaniu.

Fakt cofnięcia lub wygaśnięcia pełnomocnictwa do głosowania komisja **obowiązana jest odnotować w spisie wyborców oraz na otrzymanej wraz ze spisem liście wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania w ich imieniu, a otrzymane oświadczenia dołączyć do spisu wyborców.**

59. Pełnomocnik przed przystąpieniem do głosowania okazuje swój dowód osobisty lub inny dokument ze zdjęciem oraz akt pełnomocnictwa sporządzony przez wójta lub pracownika urzędu gminy działającego z upoważnienia wójta. Akt pełnomocnictwa sporządzony przed pierwszym głosowaniem (7 kwietnia 2024 r.) dotyczy wyborów do rad oraz wyłącznie pierwszego głosowania (7 kwietnia 2024 r.) w wyborach wójta.

60. **Przed wydaniem kart do głosowania komisja sprawdza w spisie wyborców, czy wyborca, który udzielił pełnomocnictwa, jest ujęty w spisie wyborców, a także czy wyborca nie głosował wcześniej osobiście oraz czy w spisie nie odnotowano, że pełnomocnictwo wygasło z innej przyczyny lub zostało cofnięte.** Jeżeli wyborca, który udzielił pełnomocnictwa, nie jest ujęty w spisie wyborców, komisja jest obowiązana wyjaśnić telefonicznie w dziale ewidencji ludności urzędu gminy przyczynę nieumieszczenia wyborcy w spisie wyborców. Jeżeli urząd gminy potwierdzi, że nieumieszczenie wyborcy w spisie wynika z omyłki, komisja dopisuje wyborcę (nie pełnomocnika) do spisu wyborców na dodatkowym formularzu spisu (w części A spisu wyborców – obywateli polskich, natomiast w części B spisu wyborców – pozostałych obywateli Unii Europejskiej oraz obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej). Członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza, na oddzielnej kartce, notatkę w tej sprawie, którą po podpisaniu wraz z przewodniczącym komisji lub jego zastępcą, dołącza się do spisu wyborców.
61. Komisja **odmawia wydania** pełnomocnikowi kart do głosowania i zatrzymuje akt pełnomocnictwa do głosowania w przypadku:
- 1) gdy urząd gminy stwierdzi, że nieujęcie wyborcy w tym obwodzie nie jest błędem;
 - 2) wcześniejszego głosowania osobistego wyborcy;
 - 3) wygaśnięcia pełnomocnictwa z innej przyczyny lub cofnięcia pełnomocnictwa.
62. Po stwierdzeniu, że wyborca nie głosował osobiście, pełnomocnictwo nie wygasło z innej przyczyny i nie zostało cofnięte, komisja **wpisuje** nazwisko i imię (imiona) pełnomocnika wyborcy w spisie wyborców **w rubryce „Uwagi”** odpowiadającej pozycji, pod którą umieszczono nazwisko wyborcy, wraz z oznaczeniem „pełnomocnik”. Pełnomocnik potwierdza otrzymanie kart do głosowania **własnym czytelnym podpisem** w rubryce spisu przeznaczony na potwierdzenie otrzymania kart do głosowania przez wyborcę udzielającego pełnomocnictwa do głosowania. Ponadto komisja **odnotowuje fakt głosowania przez pełnomocnika na otrzymanej wraz ze spisem wyborców liście wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania w ich imieniu.** Akt pełnomocnictwa do głosowania komisja koniecznie odbiera od wyborcy i **załącza** do spisu wyborców, a następnie **wydaje** pełnomocnikowi karty do

głosowania. Należy zwrócić szczególną uwagę, aby odebrać od wyborcy właściwy akt pełnomocnictwa, tj. w dniu 7 kwietnia 2024 r. – **dotyczący pierwszego głosowania**, a w przypadku przeprowadzania ponownego głosowania w dniu 21 kwietnia – **dotyczący ponownego głosowania**.

63. Jeżeli wyborcą udzielającym pełnomocnictwa do głosowania jest obywatel Unii Europejskiej niebędący obywatelem polskim albo obywatel Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, komisja wydaje pełnomocnikowi wyłącznie karty do głosowania w wyborach do rady gminy oraz w wyborach wójta, a w m.st. Warszawie – karty do głosowania w wyborach do rady dzielnicy, Rady m.st. Warszawy i Prezydenta m.st. Warszawy.
64. Zasady dotyczące możliwości odmowy przyjęcia lub zwrotu którejkolwiek z kart do głosowania, o których mowa w pkt 48–50, dotyczą również głosowania przez pełnomocnika.

Wydawanie wyborcom nakładek na karty do głosowania

65. Komisja wraz z kartami do głosowania wydaje wyborcy niepełnosprawnemu, na jego prośbę, nakładki na karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta, sporządzone w alfabecie Braille’a.
66. Komisja informuje wyborcę, że po oddaniu głosu obowiązany jest on zwrócić komisji nakładki na karty. Komisja powinna zapewnić wyborcom korzystającym z nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a właściwe do jej użycia miejsce, np. odpowiedniej wielkości stół ułatwiający oddanie głosu, stosując właściwą nakładkę. Miejsce to musi zapewniać tajność głosowania. Komisja zwraca uwagę, aby wyborca wraz z kartą nie wrzucił nakładki do urny. W przypadku utraty nakładek lub ich zniszczenia komisja niezwłocznie informuje o tym urząd gminy.

Przebieg głosowania

67. W czasie głosowania komisja zwraca uwagę, by wyborcy głosowali osobiście i w taki sposób, aby nie została naruszona tajność głosowania, a także aby głosowanie nie zostało wykorzystane przez wyborców do prowadzenia agitacji wyborczej. **Karty do głosowania wyborcy powinni wrzucać do urny w taki sposób, aby strona zadrukowana była niewidoczna** (art. 52 § 6 Kodeksu wyborczego).

68. **Niedopuszczalne jest głosowanie za członka rodziny lub za inną osobę.** Zakaz ten nie dotyczy osób posiadających pełnomocnictwo do głosowania.
69. Osobie niepełnosprawnej, na jej prośbę, może pomagać w głosowaniu inna osoba, w tym także niepełnoletnia. Pomoc ta może mieć tylko techniczny charakter. Nie może ona polegać na sugerowaniu wyborcy sposobu głosowania lub na głosowaniu w zastępstwie tego wyborcy. Dopuszczalne jest, aby na życzenie osoby niepełnosprawnej w miejscu zapewniającym tajność głosowania przebywała osoba udzielająca pomocy. **Pomocy w głosowaniu nie może udzielać członek komisji, mąż zaufania, obserwator społeczny ani obserwator międzynarodowy** (art. 53 i 103c § 2 Kodeksu wyborczego).
70. Przeprowadzanie głosowania poza lokalem możliwe jest wyłącznie w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej przy zastosowaniu urny pomocniczej, o czym mowa w rozdziale IX.
71. **Komisja zwraca uwagę, by wyborcy nie wynosili kart do głosowania poza lokal wyborczy.** W przypadku gdy komisja zauważy, że ktoś wyniósł karty (lub kartę) do głosowania na zewnątrz, lub otrzyma informację, że w lokalu wyborczym lub poza nim ktoś takie karty (lub kartę) przyjmuje lub posiada, nie będąc do tego uprawnionym, np. oferowane jest odstąpienie kart (lub karty), obowiązana jest niezwłocznie zawiadomić o tym Policję i fakt ten opisać **w punkcie 23** protokołów głosowania.
72. **Komisja zwraca również uwagę, aby wyborcy nie wrzucali do urny innych przedmiotów niż karty do głosowania.** W razie stwierdzenia takich przypadków fakt ten należy opisać **w punkcie 23** protokołów głosowania.
73. Komisja, na żądanie wyborcy, obowiązana jest wydać zaświadczenie potwierdzające wzięcie udziału w głosowaniu, którego wzór stanowi załącznik nr 1 do wytycznych.
74. Na żądanie wyborcy komisja obowiązana jest również wydać zaświadczenie potwierdzające odmowę wydania kart do głosowania z podaniem przyczyny odmowy (np. gdy wyborca nie jest ujęty w spisie wyborców).

75. Zaświadczenia, o których mowa w pkt 73 i 74, sporządza się w jednym egzemplarzu. Informację o wydaniu zaświadczenia umieszcza się w rubryce spisu „Uwagi” przy nazwisku wyborcy, którego zaświadczenie dotyczyło. Zaświadczenia podpisuje przewodniczący komisji lub zastępca przewodniczącego i opatruje pieczęcią komisji.

76. **Komisja na bieżąco sprawdza w spisie liczbę podpisów potwierdzających otrzymanie kart przez wyborców.**

W przypadku gdy liczba ta przekroczy 70 % liczby otrzymanych przez komisję kart do głosowania danego rodzaju (w wyborach do rad lub wyborach wójta), komisja obowiązana jest powiadomić właściwe terytorialne komisje wyborcze, za pośrednictwem urzędu gminy, o możliwej potrzebie uruchomienia dla niej kart z rezerwy.

Natomiast **gdy liczba ta przekroczy 80 % liczby otrzymanych przez komisję kart do głosowania danego rodzaju, komisja występuje do terytorialnych komisji wyborczych, za pośrednictwem urzędu gminy, o wydanie kart z rezerwy.**

Prawidłowe wykonanie tych zadań ma na celu zapobieżenia sytuacji, w której w lokalu wyborczym zabraknie kart do głosowania i konieczne będzie oczekiwanie na doręczenie kart do głosowania przez przedstawicieli urzędu gminy. Tego rodzaju sytuacja jest bowiem niedopuszczalna.

77. Komisja ma obowiązek organizacji przeprowadzania głosowania w taki sposób, aby nie tworzyły się kolejki wyborców oczekujących na głosowanie. W przypadku gdy komisja zauważy, że ma to miejsce, wówczas zobowiązana jest do zorganizowania pracy w taki sposób, aby jak najszybciej przywrócić płynność głosowania. W tym celu konieczne jest m.in. wykonywanie czynności komisji w możliwie jej pełnym składzie, w jakim została powołana, **niezależnie od wcześniej ustalonych dyżurów.** W szczególności komisja może wyznaczyć jednego jej członka, który będzie kierował wyborców do właściwego stanowiska, w którym wydawane są karty do głosowania dla danego adresu zamieszkania.

78. Komisja czuwa, aby nie doszło do przepełnienia urny wyborczej. Jeżeli komisja stwierdzi, że urna niedługo się zapełni, powinna niezwłocznie zwrócić się do wójta o dostarczenie drugiej urny, informując o tym urzędnika wyborczego, chyba że przed rozpoczęciem głosowania została dostarczona druga urna wyborcza.

79. W przypadku gdy urna uległa zapełnieniu, komisja powinna zakleić oraz opieczętować wlot tej urny i wykorzystać drugą urnę. Urna, która uległa zapełnieniu, pozostaje w lokalu wyborczym. Przed rozpoczęciem stosowania drugiej urny komisja sprawdza, czy jest ona pusta, a następnie zamyka ją i opieczętowuje w sposób, o którym mowa w pkt 38 ppkt 7. Obie urny powinny być ustawione w takim miejscu, by były przez cały czas głosowania pod nadzorem wyznaczonego członka komisji oraz widoczne dla członków komisji i mężów zaufania, obserwatorów społecznych oraz obserwatorów międzynarodowych.
80. Przepisy Kodeksu wyborczego nie zabraniają robienia zdjęć w lokalu wyborczym przez wyborców pod warunkiem, że m.in.:
- 1) nie narusza to:
 - a) porządku w lokalu wyborczym,
 - b) powagi i tajności głosowania,
 - c) praw osób trzecich do ochrony dóbr osobistych, w szczególności ochrony wizerunku,
 - d) przepisów dotyczących ochrony danych osobowych;
 - 2) nie zakłóca przebiegu głosowania.

Przewodniczący komisji zobowiązany jest do czuwania nad zapewnieniem tajności głosowania oraz nad utrzymaniem porządku i spokoju w czasie głosowania. W związku z tym uprawniony jest, jeżeli uzna to za zasadne, do wydania odmowy wykonania zdjęć przez wyborcę w lokalu wyborczym.

Niedopuszczalne jest robienie zdjęć lub nagrywanie spisu wyborców.

81. Zgodnie z art. 154 § 5a Kodeksu wyborczego członkowie komisji, m.in. w trakcie przebywania w lokalu wyborczym, korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych i ponoszą odpowiedzialność jak funkcjonariusze publiczni. Nie oznacza to jednak, że osoby te są funkcjonariuszami publicznymi. W związku z tym opublikowanie zdjęć zrobionych w lokalu wyborczym zarówno przez przedstawicieli mediów, jak i przez wyborców może wiązać się z odpowiedzialnością cywilną związaną z opublikowaniem wizerunków osób uczestniczących w głosowaniu, członków komisji lub mężów zaufania albo obserwatorów społecznych bez ich zgody.

Przekazywanie Państwowej Komisji Wyborczej danych o frekwencji oraz podanie ich do publicznej wiadomości

82. Komisja (poza komisjami w obwodach odrębnych) przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej dane o frekwencji, tj. dane o liczbie osób uprawnionych do głosowania oraz o liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w trakcie głosowania, oraz podaje je do publicznej wiadomości. Dane te przekazuje się i podaje do publicznej wiadomości według stanu na godzinę 12.00 oraz 17.00, w trybie i na zasadach określonych w uchwale Państwowej Komisji Wyborczej, o której mowa w pkt 35 ppkt 1.

Zadania komisji związane z głosowaniem korespondencyjnym

83. Komisje przeprowadzają głosowanie korespondencyjne, postępując w sposób określony w uchwale nr 169/2023 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 września 2023 r. w sprawie sposobu postępowania z kopertami zwrotnymi i pakietami wyborczymi w głosowaniu korespondencyjnym (M.P. poz. 1032), tj. w sposób wskazany poniżej.
84. Od rozpoczęcia głosowania o godz. 7.00 do godziny 21.00 komisja odbiera koperty zwrotne wyłącznie od przedstawicieli Poczty Polskiej oraz dostarczone osobiście przez wyborców. Komisja nie jest uprawniona do przyjmowania kopert zwrotnych dostarczonych przez inne osoby (w tym np. członków rodziny wyborcy).
85. Koperty zwrotne, dostarczone do komisji do zakończenia głosowania, komisja otwiera niezwłocznie po dostarczeniu i sprawdza, czy w kopercie zwrotnej znajduje się:
- 1) podpisane przez wyborcę oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu;
 - 2) zaklejona koperta na kartę do głosowania.
86. Jeżeli spełnione są warunki, o których mowa w pkt 85, komisja:
- 1) porównuje imię i nazwisko wyborcy oraz numer PESEL zawarty w oświadczeniu o osobistym i tajnym oddaniu głosu z danymi zawartymi w spisie wyborców. Jeżeli dane się zgadzają, członek komisji odnotowuje w rubryce spisu „Uwagi”, odpowiadającej pozycji, pod którą przy nazwisku wyborcy umieszczono informację o wysłaniu pakietu wyborczego, że wyborca głosował korespondencyjnie;
 - 2) zaklejoną kopertę na kartę do głosowania wrzuca do urny wyborczej;

- 3) oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu dołącza do spisu wyborców;
- 4) puste koperty zwrotne pakuje w pakiet, opisuje i odkłada; pakiet ten pozostaje w dokumentacji komisji, która po zakończeniu głosowania przekazywana jest urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o czym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami.

87. Jeżeli:

- 1) w kopercie zwrotnej nie było oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu,
 - 2) oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu nie było podpisane przez wyborcę,
 - 3) w kopercie zwrotnej nie było koperty na kartę do głosowania,
 - 4) koperta na kartę do głosowania była niezaklejona
- komisja odkłada kopertę zwrotną wraz z zawartością, segregując odłożone koperty według naruszeń powyższych warunków. Kopert tych komisja nie bierze pod uwagę przy ustalaniu wyników głosowania.

88. Komisja pakuje koperty wraz z kartami w osobne pakiety, według naruszeń warunków określonych w pkt 87, opisuje je i odkłada. Po zakończeniu głosowania pakiety te przekazywane są urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami.

89. Jeżeli wyborca, którego koperta zwrotna została doręczona do komisji, nie jest ujęty w spisie wyborców, komisja jest obowiązana wyjaśnić telefonicznie w dziale ewidencji ludności urzędu gminy przyczynę nieumieszczenia wyborcy w spisie wyborców. Jeżeli urząd gminy potwierdzi, że nieumieszczenie wyborcy w spisie wynika z omyłki, komisja dopisuje wyborcę do spisu wyborców na dodatkowym formularzu spisu. Członek komisji, który otrzymał potwierdzenie z urzędu gminy, sporządza notatkę w tej sprawie, którą po podpisaniu wraz z przewodniczącym komisji lub jego zastępcą, dołącza się do spisu wyborców. Analogicznie komisja postępuje w przypadku, gdy dane wyborcy wpisane na oświadczeniu o osobistym i tajnym oddaniu głosu nie zgadzają się z danymi w spisie wyborców.

90. Jeżeli nieumieszczenie wyborcy w spisie wyborców nie wynika z omyłki, komisja postępuje w sposób określony w pkt 91.

91. Komisja odkłada w jeden odrębny pakiet:

- 1) koperty zwrotne, w których znajdowało się oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu:
 - a) wyborcy nieujętego w spisie wyborców, o ile pominięcie w spisie wyborców nie wynikało z omyłki podczas jego sporządzenia,
 - b) zawierające dane wyborcy niezgadające się z danymi w spisie wyborców, o ile nie wynikało to z omyłki podczas jego sporządzenia lub sporządzania oświadczenia;
- 2) koperty zwrotne, w których znajdowała się więcej niż jedna koperta na kartę do głosowania;
- 3) koperty zwrotne zawierające oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu na karcie do głosowania wyborcy, który głosował wcześniej:
 - a) korespondencyjnie (w rubryce spisu „Uwagi”, pod pozycją odpowiadającą nazwisku i imieniu tego wyborcy, członek komisji odnotował już, że wyborca ten głosował korespondencyjnie, a koperta na kartę do głosowania została wrzucona już do urny),
 - b) osobiście (w rubryce spisu „Uwagi”, pod pozycją odpowiadającą nazwisku i imieniu tego wyborcy, nie było umieszczonej informacji o wysłaniu do niego pakietu wyborczego, a wyborca potwierdził odbiór kart do głosowania własnoręcznym podpisem);
- 4) koperty zwrotne nieodebrane przez komisję, lecz pozostawione w komisji przez inne osoby niż przedstawiciel Poczty Polskiej albo osobiście przez wyborcę.

92. Kopert, o których mowa w pkt 91, komisja nie bierze pod uwagę przy ustalaniu wyników głosowania. Pakiet z tymi kopertami oraz ewentualnie pakiet z pustymi kopertami zwrotnymi, w których nie było koperty na kartę do głosowania lub oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu na karcie do głosowania, o ile komisja takie koperty otrzymała, należy przekazać urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami.

93. Wykonując powyższe czynności, **należy pamiętać, by na bieżąco ustalać i zapisywać:**

- 1) liczbę otrzymanych kopert zwrotnych;
- 2) liczbę kopert zwrotnych, w których nie było oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu;
- 3) liczbę kopert zwrotnych, w których oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu nie było podpisane przez wyborcę;
- 4) liczbę kopert zwrotnych, w których znajdowała się niezaklejona koperta na kartę do głosowania;
- 5) liczbę kopert zwrotnych, w których nie było koperty na kartę do głosowania;
- 6) liczbę kopert na kartę do głosowania wrzuconych do urny.

W przypadku gdy informacje z pkt 2-5 dotyczą jednej koperty zwrotnej, należy je uwzględnić w każdym z tych punktów.

Otrzymanych przez komisję pustych kopert zwrotnych oraz kopert, o których mowa w pkt 91, nie uwzględnia się przy dokonywaniu powyższych ustaleń.

Dane, o których mowa, **muszą być** na bieżąco zapisywane na arkuszu pomocniczym prowadzonym przez wskazanego członka komisji pod nadzorem przewodniczącego lub zastępcy przewodniczącego komisji. Umożliwi to prawidłowe wypełnienie punktów protokołów głosowania dotyczących głosowania korespondencyjnego.

94. Przed wrzuceniem koperty na kartę do głosowania do urny komisja nie może jej otwierać i zapoznawać się z treścią kart do głosowania.

95. Pakiety wyborcze nedoręczone lub nieodebrane osobiście przez wyborców przekazywane komisji do zakończenia głosowania komisja na bieżąco pakuje w pakiet, opisuje i odkłada. W przypadku doręczania kolejnych pakietów wyborczych są one dołączane do zamkniętych opakowań, bez otwierania wcześniej spakowanych pakietów. Pakiety te w zamkniętym i opieczętowanym opakowaniu pozostają w dokumentacji komisji, która po zakończeniu głosowania przekazywana jest urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami. Analogicznie komisja postępuje z kopertami zwrotnymi doręczonymi do komisji po zakończeniu głosowania.

Przerwa w głosowaniu

96. **Głosowania nie wolno przerywać**, chyba że w wyniku nadzwyczajnych wydarzeń zostanie ono przejściowo lub trwale uniemożliwione. Przez nadzwyczajne wydarzenie należy rozumieć **wyłącznie takie, które realnie uniemożliwia głosowanie** (np. katastrofa budowlana dotycząca budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy). Nie są nadzwyczajnymi wydarzeniami sytuacje o charakterze techniczno-organizacyjnym (brak właściwej pieczęci, trudność w dostaniu się do budynku lub lokalu przed rozpoczęciem głosowania, zapelnienie się urny itp.). Do nadzwyczajnych wydarzeń uzasadniających zarządzenie przerwy w głosowaniu **nie należy** także sytuacja, w której wyborcy, którzy przybyli do lokalu wyborczego albo – z uwagi na warunki lokalowe – ustawili się w kolejce przed lokalem wyborczym, **przed godziną zakończenia głosowania (21.00)**, realizują swoje czynne prawo wyborcze na podstawie art. 39 § 4 Kodeksu wyborczego, tj. oddają swoje głosy po godzinie 21.00.
97. **O przyczynach uzasadniających – zdaniem komisji – zarządzenie przerwy w głosowaniu, jego przedłużenie lub odroczenie komisja powiadamia niezwłocznie gminną komisję wyborczą i za jej zgodą – wydaną po zasięgnięciu opinii właściwego komisarza wyborczego – podejmuje uchwałę** o zarządzeniu przerwy w głosowaniu, jego przedłużeniu lub odroczeniu. Uchwałę w tej sprawie komisja bezzwłocznie podaje do publicznej wiadomości oraz przesyła właściwym terytorialnym komisjom wyborczym oraz właściwemu komisarzowi wyborczemu, który przekazuje ją Państwowej Komisji Wyborczej i wójtowi. Uchwałę tę komisja załącza do protokołów głosowania i czyni o tym adnotację **w punkcie 18** protokołów głosowania.
98. W razie przerywania lub odroczenia głosowania, o ile nie zagraża to życiu i zdrowiu członków komisji, komisja:
- 1) zakleja i opieczętowuje wlot urny;
 - 2) ustala liczbę:
 - a) niewykorzystanych kart do głosowania każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta),
 - b) osób uprawnionych do głosowania, czyli liczbę osób ujętych w spisie wyborców wraz z wyborcami dopisanymi przez komisję na dodatkowym formularzu spisu,

- c) wydanych kart każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta) – na podstawie podpisów osób w spisie wyborców (z uwzględnieniem adnotacji, o których mowa w pkt 48, umieszczonych w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczących odmowy przyjęcia przez wyborcę którejkolwiek karty lub kart do głosowania (np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku” itp.);
- 3) spis wyborców, niewykorzystane karty do głosowania każdego rodzaju oraz inne dokumenty komisji umieszcza w odrębnych pakietach, opieczętowuje je i opisuje;
- 4) urnę wraz z pakietami oddaje na przechowanie przewodniczącemu komisji.
- Z czynności tych komisja sporządza protokół, podając w nim liczbę niewykorzystanych kart do głosowania każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta), liczbę osób uprawnionych do głosowania i liczbę wydanych kart do głosowania każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta).
99. Po sporządzeniu protokołu przewodniczący komisji zamyka lokal wyborczy i opieczętowuje wejście do lokalu pieczęcią komisji. Pieczęć komisji oddaje się na przechowanie zastępcy przewodniczącego lub innemu członkowi komisji.
100. Wójt zapewnia ochronę lokalu komisji w czasie przerwy w głosowaniu. Komisja oczekuje na przybycie przedstawiciela wójta, który będzie odpowiedzialny za ochronę lokalu. Zadania i tryb postępowania wójta w zakresie ochrony lokalu określa rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 sierpnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych w czasie przerwy w głosowaniu spowodowanej nadzwyczajnymi wydarzeniami (Dz. U. poz. 1152).
101. Przed wznowieniem głosowania komisja stwierdza protokolarnie, czy pieczęcie na wejściu do lokalu wyborczego, na urnie (ewentualnie plomby, o których mowa w pkt 38 ppkt 7) i pakietach z kartami oraz spisem nie zostały naruszone. W razie naruszenia pieczęci (ewentualnie plomb), braku którejkolwiek z pakietów albo dokumentów komisja opisuje stwierdzony stan w protokołach głosowania, zawiadamia o tym niezwłocznie gminną komisję wyborczą i za jej pośrednictwem właściwego komisarza wyborczego oraz wójta, a następnie wykonuje czynności wskazane przez komisarza wyborczego.

Rozdział V

Zakończenie głosowania

102. O godzinie 21.00 przewodniczący komisji zarządza zakończenie głosowania. Komisja zamyka lokal. Wyborcom przybyłym do lokalu, w tym wyborcom, którzy – z uwagi na warunki lokalowe – ustawili się w kolejce przed lokalem wyborczym **przed godziną 21.00**, należy umożliwić oddanie głosu (art. 39 § 4 Kodeksu wyborczego). O tego rodzaju sytuacji należy niezwłocznie zawiadomić wójta oraz gminną komisję wyborczą i za jej pośrednictwem właściwego komisarza wyborczego.
103. W przypadku konieczności umożliwienia wyborcom przybyłym do lokalu oraz wyborcom, którzy – z uwagi na warunki lokalowe – ustawili się w kolejce przed lokalem wyborczym, oddania głosu, o czym mowa w art. 39 § 4 Kodeksu wyborczego, komisja zobowiązana jest do zagwarantowania, aby poza nimi nie mogły głosować inne osoby, które przybyły do lokalu wyborczego (ustawiły się w kolejce) po godzinie 21.00.
104. Członkowie komisji przy wsparciu osób skierowanych przez wójta (w szczególności w dużych miastach) muszą zastosować – w zależności od specyfiki lokalu wyborczego i budynku, w którym on się znajduje – skuteczne metody polegające na egzekwowaniu tego, aby w głosowaniu wzięły udział wyłącznie osoby, które przybyły do lokalu wyborczego (ustawiły się w kolejce) przed godziną zakończenia głosowania. Działania te mogą polegać np. na wydawaniu wyborcom przybyłym do lokalu wyborczego przed godziną zakończenia głosowania oznaczonych pieczęcią komisji kartek i/lub na zabezpieczeniu końca kolejki przez członka komisji. Kolejka cały czas musi być bowiem pilnowana, aby wyborcy przybyli po 21.00 nie mogli zagłosować (np. przez członków komisji, którzy rotacyjne będą pilnowali kolejki: na końcu i z boków kolejki).
105. W obwodach odrębnych komisja może zarządzić wcześniejsze zakończenie głosowania, pod warunkiem że wszyscy wyborcy wpisani do spisu wyborców oddali swoje głosy. Zarządzenie wcześniejszego zakończenia głosowania może nastąpić nie wcześniej niż o godzinie 18.00. W przypadku wcześniejszego zakończenia głosowania należy pamiętać, że podanie do publicznej wiadomości protokołów głosowania przez komisję powinno nastąpić niezwłocznie po ich sporządzeniu, lecz nie wcześniej niż o godzinie

- 21.00. O zarządzeniu wcześniejszego zakończenia głosowania przewodniczący komisji niezwłocznie zawiadamia dyrektora (kierownika) jednostki, w której utworzony został obwód odrębny, wójta oraz właściwe terytorialne komisje wyborcze.
106. Po zamknięciu lokalu wyborczego i po zakończeniu głosowania w lokalu oprócz członków komisji mogą przebywać mężowie zaufania, obserwatorzy społeczni i obserwatorzy międzynarodowi. Ponadto wyłącznie w czasie otwierania urny i wyjmowania z niej kart dopuszczalna jest obecność w lokalu dziennikarzy, na zasadach, o których mowa w pkt 21. Mężowie zaufania, obserwatorzy społeczni i obserwatorzy międzynarodowi nie mogą uczestniczyć w liczeniu głosów ani pomagać członkom komisji w wykonywaniu ich zadań.
107. W przypadku gdy komisji zapewniono obsługę informatyczną, w lokalu w miejscu wyznaczonym przez przewodniczącego może przebywać również osoba odpowiedzialna za tę obsługę.
108. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania oraz opuszczeniu lokalu przez ostatniego wyborcę przewodniczący komisji zabezpiecza wlot urny wyborczej, zaklejając go paskiem papieru opatrzonym pieczęcią komisji i podpisami jej członków. Jeżeli komisja otrzymała jednorazowe plomby – nalepki foliowe opatrzone unikatowym numerem, o których mowa w pkt 38 ppkt 7, za ich pomocą zabezpiecza wlot urny. W takim przypadku numer plomby, niezwłocznie po jej założeniu, powinien być wpisany przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę do wewnętrznego protokołu. Nalepkę foliową opatruje się pieczęcią komisji.
109. W przypadku gdyby komisja znalazła w lokalu wyborczym lub w budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy, w trakcie głosowania albo po jego zakończeniu, kartę (lub karty) do głosowania pozostawioną lub zwróconą przez wyborcę, o czym mowa w pkt 50, **komisja nie jest uprawniona do wrzucenia jej do urny wyborczej**. Karty takiej nie uwzględnia się przy obliczeniach. W takim przypadku odnalezioną kartę należy zapakować w odrębny pakiet, opieczetować go i opisać. Informację o odnalezieniu lub zwróceniu karty do głosowania należy odnotować **w punkcie 23 właściwego protokołu głosowania**. Pakiet ten należy przekazać urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami.

110. W przypadku gdyby komisja znalazła w lokalu wyborczym lub w budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy, w trakcie głosowania albo po jego zakończeniu, pakiet wyborczy lub kopertę zwrotną, **komisja nie jest uprawniona do otwierania pakietu ani wrzucenia koperty zwrotnej do urny wyborczej**. W takim przypadku odnaleziony pakiet lub kopertę zwrotną należy zapakować w odrębny pakiet, opieczetować go i opisać. Informację o odnalezieniu pakietu wyborczego lub koperty zwrotnej należy odnotować **w punkcie 23 właściwego protokołu głosowania**. Pakiet ten należy przekazać urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami.

Rozdział VI

Ustalenie wyników głosowania i sporządzenie protokołów głosowania

Informacje wstępne

111. **Czynności związane z ustaleniem wyników głosowania w obwodzie i sporządzeniem protokołów głosowania komisja wykonuje wspólnie, w możliwie pełnym składzie, lecz nie mniejszym niż 2/3 jej pełnego składu, w tym przewodniczący lub jego zastępca**. Jeżeli skutek obliczeń okaże się, że $2/3$ liczby pełnego składu komisji jest liczbą ułamkową, wówczas należy dokonać zaokrąglenia w górę. Oznacza to, że wszystkie czynności związane z ustaleniem wyników głosowania w obwodzie i sporządzeniem protokołu głosowania komisja powołana w liczbie:

- 1) 5 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 4 osoby;
- 2) 6 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 4 osoby;
- 3) 7 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 5 osób;
- 4) 8 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 6 osób;
- 5) 9 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 6 osób;
- 6) 10 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 7 osób;
- 7) 11 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 8 osób;
- 8) 12 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 8 osób;
- 9) 13 osób – musi wykonywać w składzie nie mniejszym niż 9 osób.

112. **Nie jest dopuszczalne tworzenie z członków komisji grup roboczych, które wykonywałyby oddzielnie czynności po zakończeniu głosowania.**

Obliczania wyników głosowania nie można również dokonywać w ten sposób, że karty do głosowania liczą członkowie komisji w małych grupkach lub liczą je partiami poszczególni członkowie komisji w oddzielnych miejscach, przy odrębnych stolikach itp., a dopiero potem dokonuje się zsumowania wyników.

113. Przed ustaleniem przez obwodową komisję wyborczą ważności karty do głosowania, ważności głosu, oddania głosu na daną listę lub na danego kandydata każda z kart do głosowania jest okazywana wszystkim obecnym członkom komisji, **co należy rozumieć wyłącznie jako zakaz przeglądania kart i wykonywania czynności związanych z ustaleniem wyników głosowania pojedynczo przez część członków komisji albo w odrębnych grupach.**

114. **Wykonywanie czynności komisji w zakresie ustalenia wyników głosowania:**

- 1) **powinno zostać tak zorganizowane, by każdy z członków komisji widział karty do głosowania i mógł dokonać ich oceny;**
- 2) **nie może prowadzić do utrudniania, opóźniania lub paraliżowania pracy komisji.**

115. Komisja przystępuje do ustalenia wyników głosowania i sporządzenia projektów protokołów głosowania w wyborach do rady gminy, rady powiatu (poza miastami na prawach powiatu), do sejmiku województwa i na wójta, a w m.st. Warszawie także do rady dzielnicy m.st. Warszawy. Jeżeli w obwodzie przeprowadzone było głosowanie do rady gminy w więcej niż w jednym okręgu, to dla każdego okręgu sporządza się oddzielny protokół.

116. Czynności opisane w pkt 117–171 dotyczą przygotowania projektów protokołów głosowania, ale należy wykonywać je na odpowiednich formularzach protokołu głosowania.

117. **Liczby w protokołach głosowania wpisuje się, zaczynając od prawej strony, tj. w następujący sposób: liczby jednocyfrowe wpisuje się w ostatniej kratce z prawej strony, liczby dwucyfrowe – w dwóch ostatnich kratkach z prawej strony, liczby trzycyfrowe – w trzech ostatnich kratkach z prawej strony itd., czyli tak, aby ostatnia cyfra wpisywanej liczby wypadła w ostatniej kratce z prawej strony. Jeżeli ustalona przez komisję liczba wynosi zero, w ostatniej kratce z prawej strony **należy wpisać cyfrę „0”**.**

Rozliczenie kart do głosowania

118. Protokół głosowania wypełnia się, przestrzegając poniższych zasad:

1) wypełnianie punktu 1 protokołów głosowania

Komisja wpisuje **w punkcie 1** ustalone po ich przeliczeniu przed rozpoczęciem głosowania liczby otrzymanych kart do głosowania (patrz pkt 38 ppkt 2), **dodając ewentualne karty otrzymane z rezerwy** każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta).

Rozliczenia należy dokonać oddzielnie w każdym sporządzanym protokole.

Liczby otrzymanych kart do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i wyborach wójta moga być różne.

2) wypełnianie punktu 2 protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy) i w wyborach wójta

Kolejną czynnością komisji jest ustalenie liczby wszystkich wyborców uprawnionych do głosowania.

Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby osób umieszczonych w spisie (łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach spisu) w chwili zakończenia głosowania.

W tym celu w pierwszej kolejności komisja ustala liczbę wyborców – obywateli polskich, tj. umieszczonych w części A spisu wyborców, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części A spisu.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 2a** protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta.

Następnie komisja ustala liczbę wyborców – obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, tj. umieszczonych w części B spisu wyborców, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części B spisu.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 2b** protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta.

W wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta, z wyjątkiem obwodów odrębnych, równe muszą być liczby wyborców uprawnionych do głosowania umieszczonych:

- a) w części A spisu (obywatele polscy) – **punkt 2a** protokołu głosowania w obwodzie w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy) i w wyborach wójta,
- b) w części B spisu (pozostali obywatele Unii Europejskiej oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) – **punkt 2b** protokołu głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta.

Jedynie w obwodach odrębnych utworzonych na terenie m.st. Warszawy odpowiednie liczby uprawnionych do głosowania w wyborach do rady dzielnicy m.st. Warszawy ujętych **w punkcie 2a** protokołu głosowania i **w punkcie 2b** protokołu głosowania mogą być mniejsze lub równe tym liczbom w protokołach głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy i wyborach Prezydenta m.st. Warszawy.

Liczba osób uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta stanowi sumę osób ujętych w części A (obywatele polscy) i części B (pozostali obywatele Unii Europejskiej oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) spisu wyborców.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 2** protokołu głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i protokołu głosowania w wyborach wójta.

W obwodzie głosowania, w skład którego wchodzi więcej niż jeden okręg wyborczy dla wyboru rady gminy, liczba uprawnionych do głosowania w protokole głosowania w wyborach wójta (zarówno ogółem ujętych w punkcie 2, jak obywateli polskich ujętych w punkcie 2a i pozostałych obywateli Unii Europejskiej oraz obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej ujętych w punkcie 2b) musi się równać sumie odpowiednich liczb uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy w okręgach wchodzących w skład

obwodu głosowania. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy w jednym lub więcej z tych okręgów wyborczych dla wyboru rady gminy wyborów lub głosowania nie przeprowadza się. Wówczas liczby uprawnionych do głosowania w protokole głosowania w wyborach wójta (punkt 2, 2a i 2b) muszą być większe od sumy odpowiednich liczb uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy w okręgach wchodzących w skład obwodu głosowania.

3) **wypełnianie punktu 2 protokołów głosowania w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa**

Liczbę wyborców uprawnionych do głosowania w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa stanowi liczba osób ujętych w części A spisu wyborców łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części A spisu wyborców. **Liczbę tę wpisuje się w punkcie 2 protokołu głosowania w wyborach do rady powiatu i w punkcie 2 protokołu głosowania w wyborach do sejmiku województwa.**

Liczba ta musi być równa liczbie osób wskazanych **w punkcie 2a protokołu głosowania w wyborach rady gminy i w punkcie 2a protokołu głosowania w wyborach wójta.**

Jedynie w obwodzie głosowania, w skład którego wchodzi więcej niż jeden okręg wyborczy dla wyboru rady gminy, gdy w jednym lub więcej z tych okręgów wyborczych dla wyboru rady gminy wyborów lub głosowania nie przeprowadza się, suma liczb uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy, wskazanych **w punkcie 2a** protokołów głosowania w wyborach rady gminy, musi być mniejsza od liczby uprawnionych do głosowania w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa.

Ponadto w obwodach odrębnych liczba uprawnionych do głosowania w wyborach do rady gminy i wójta, wskazanych odpowiednio **w punkcie 2a** protokołu głosowania w wyborach rady gminy i **w punkcie 2a** protokołu głosowania w wyborach wójta, może być mniejsza lub równa liczbie uprawnionych do głosowania w wyborach do rady powiatu, a liczba uprawnionych do głosowania w wyborach do rady powiatu mniejsza lub równa liczbie uprawnionych do głosowania w wyborach do sejmiku województwa.

4) **wypełnianie punktu 3 protokołów głosowania**

Komisja przelicza niewykorzystane karty do głosowania każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta).

Ustalone przez komisję liczby niewykorzystanych kart do głosowania wpisuje się w punkcie 3 właściwych protokołów głosowania.

Liczby niewykorzystanych kart do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta moga być różne.

Karty niewykorzystane należy zapakować w pakiety, odrębnie karty w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta, opieczetować je i opisać.

5) **wypełnianie punktu 4 protokołów głosowania**

Kolejną czynnością komisji jest ustalenie liczby wyborców, którym wydano w lokalu wyborczym karty do głosowania każdego rodzaju (tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta).

Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby podpisów potwierdzających otrzymanie kart do głosowania (łącznie z adnotacjami dotyczącymi braku możliwości złożenia podpisu przez wyborców niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności).

Należy zwrócić szczególną uwagę na adnotacje, o których mowa w pkt 48, umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczące odmowy przyjęcia przez wyborcę którejkolwiek karty lub kart do głosowania (np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku” itp.).

Należy także zwrócić uwagę, że przy ustalaniu liczby wydanych kart do głosowania **nie uwzględnia się liczby adnotacji o wysłaniu pakietu wyborczego.**

Liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta, moga być różne.

Liczby te nie mogą być większe od liczby wyborców uprawnionych do głosowania (punkt 2 protokołów głosowania).

Wypełnianie punktu 4 protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy) i w wyborach wójta

W pierwszej kolejności komisja ustala liczbę wyborców – obywateli polskich, tj. umieszczonych w części A spisu wyborców, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części A spisu, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 4a** protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta.

Następnie komisja ustala liczbę wyborców – obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami polskimi oraz obywateli Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, tj. umieszczonych w części B spisu wyborców, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części B spisu, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 4b** protokołów głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta.

Liczba wyborców, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i w wyborach wójta, stanowi sumę osób ujętych w części A (obywatele polscy) i części B (pozostali obywatele Unii Europejskiej oraz obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej) spisu wyborców, którym wydano karty do głosowania.

Liczbę tę wpisuje się **w punkcie 4** protokołu głosowania w wyborach do rady gminy (rady dzielnicy m.st. Warszawy) i protokołu głosowania w wyborach wójta.

Suma liczb **z punktu 4a i 4b** musi być równa liczbie **z punktu 4**.

Wypełnianie punktu 4 protokołów głosowania w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa

Komisja ustala liczbę wyborców – obywateli polskich, tj. umieszczonych w części A spisu wyborców, łącznie z osobami dopisanymi przez komisję w trakcie głosowania na dodatkowych formularzach części A spisu, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa.

Liczbę tę wpisuje się w punkcie 4 protokołów głosowania w wyborach do rady powiatu i w wyborach do sejmiku województwa.

6) wypełnianie punktu 15 protokołów głosowania

Na podstawie danych ustalonych we wskazanym wyżej sposób komisja ustala, czy liczba kart niewykorzystanych (punkt 3 protokołu głosowania) i liczba wyborców, którym wydano karty do głosowania (punkt 4 protokołu głosowania), stanowią w sumie liczbę kart, które otrzymała komisja (punkt 1 protokołu głosowania).

Rozliczenia należy dokonać oddzielnie w każdym z protokołów głosowania, tj. odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta.

W razie stwierdzenia niezgodności należy ponownie przeliczyć podpisy w spisie. Jeżeli po przeliczeniu podpisów niezgodność nadal występuje, należy po raz kolejny przeliczyć niewykorzystane karty do głosowania. W przypadku stwierdzenia innej niż poprzednio liczby niewykorzystanych kart do głosowania trzeba obowiązkowo zmienić tę liczbę **w punkcie 3 właściwego protokołu głosowania**. Jeśli natomiast po ponownym przeliczeniu podpisów w spisie i niewykorzystanych kart do głosowania wynik rozliczenia kart będzie ten sam – **przypuszczalna przyczyna niezgodności musi być opisana w punkcie 15 właściwego protokołu głosowania**.

W punkcie tym należy wskazać przypuszczalną przyczynę niezgodności, a nie wyłącznie informację, że niezgodność występuje.

W razie braku miejsca w protokole głosowania na opisanie przyczyn rozbieżności należy dokonać tego na oddzielnej kartce papieru, która stanowić będzie załącznik do danego protokołu głosowania. W protokole głosowania zaś należy zamieścić informację o sporządzeniu załącznika. Jeżeli niezgodność nie występuje, **w punkcie 15** przeznaczonym na „Uwagi” należy wpisać wyrazy „brak uwag”.

7) wypełnianie punktu 5 protokołów głosowania

Komisja ustala liczbę wyborców, którym wysłano pakiety wyborcze. Ustaleń tych dokonują komisje, które w spisie wyborców miały zamieszczone adnotacje zawierające informacje o wysłaniu pakietu wyborczego do wyborcy. Pozostałe komisje **w punkcie 5** protokołów głosowania wpisują cyfrę „0”.

Liczbę wyborców, którym wysłano pakiety wyborcze, ustala się na podstawie liczby adnotacji w rubryce „Uwagi” spisu wyborców: „Głosowanie korespondencyjne. Pakiet wysłany”.

Liczbę tę wpisuje się w punkcie 5 protokołów głosowania.

Liczby te we wszystkich protokołach głosowania muszą być równe.

8) wypełnianie punktu 6 protokołów głosowania

Komisja ustala **łącną liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym oraz w głosowaniu korespondencyjnym odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.**

Ustalenia tego komisja dokonuje poprzez dodanie ustalonych wcześniej liczb wyborców, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym (punkt 4 protokołu głosowania), oraz liczby wyborców, którym wysłano pakiety wyborcze (punkt 5 protokołu głosowania).

Suma liczb **z punktu 4 i 5** musi być równa liczbie **z punktu 6.**

Ustalone przez komisję **łączne liczby wyborców, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym oraz w głosowaniu korespondencyjnym odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta, wpisuje się w punkcie 6** właściwego protokołu głosowania.

9) wypełnianie punktu 7 protokołów głosowania

Komisja ustala **liczbę wyborców głosujących przez pełnomocnika, w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.**

Ustalenia tego dokonuje się na podstawie liczby podpisów pełnomocników głosujących w imieniu wyborców ujętych w spisie, znajdujących się obok adnotacji „Udzielono pełnomocnictwa do głosowania – art. 56 Kw” w rubryce „Uwagi” spisu wyborców.

Uzyskaną liczbę komisja porównuje z liczbą otrzymanych aktów pełnomocnictwa, z pominięciem aktów pełnomocnictwa, które komisja otrzymała od osób, których pełnomocnictwo wygasło lub zostało cofnięte. Liczby te powinny być równe. Jeżeli

zachodzi rozbieżność pomiędzy tymi liczbami, komisja dokonuje ponownego przeliczenia.

Ponadto należy wziąć pod uwagę adnotacje, o których mowa w pkt 48, umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczące odmowy przyjęcia przez wyborcę którejkolwiek karty lub kart do głosowania (np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez województwa” itp.).

Liczyby wyborców, którzy głosowali na podstawie pełnomocnictwa w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta, mogą być różne.

Ustalone przez komisję liczby wyborców głosujących przez pełnomocnika wpisuje się w punkcie 7 właściwych protokołów głosowania.

Komisje w obwodach odrębnych w tym punkcie protokołów głosowania wpisują cyfrę „0”.

10) **wypełnianie punktu 8 protokołów głosowania**

Następnie komisja w obwodzie, w którym przeprowadza się głosowanie korespondencyjne, wypełnia protokoły głosowania w zakresie pozostałych liczb dotyczących głosowania korespondencyjnego (pozostałe komisje w punktach 8–8e protokołów głosowania wpisują cyfrę „0”).

Komisja wpisuje ustalone wcześniej, zgodnie z pkt 93, liczby:

- a) **w punkcie 8** protokołów głosowania – otrzymanych kopert zwrotnych,
- b) **w punkcie 8a** protokołów głosowania – kopert zwrotnych, w których nie było oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu,
- c) **w punkcie 8b** protokołów głosowania – kopert zwrotnych, w których oświadczenie o osobistym i tajnym oddaniu głosu nie było podpisane przez wyborcę,
- d) **w punkcie 8c** protokołów głosowania – kopert zwrotnych, w których nie było koperty na karty do głosowania,
- e) **w punkcie 8d** protokołów głosowania – kopert zwrotnych, w których znajdowała się niezaklejona koperta na karty do głosowania,

f) **w punkcie 8e** protokołów głosowania – kopert na karty do głosowania wrzuconych do urny.

Liczba otrzymanych kopert zwrotnych (punkt 8 protokołu głosowania) nie może być większa od liczby wyborców, którym wysłano pakiety wyborcze (punkt 5 protokołu głosowania). Suma liczb **z punktów 8a–8e** nie może być mniejsza od liczby otrzymanych kopert zwrotnych (punkt 8 protokołu głosowania).

Liczby te wpisuje się w punktach 8–8e protokołów głosowania.

Odpowiednie liczby w tych punktach we wszystkich protokołach głosowania muszą być równe.

Następnie komisja odkłada projekty protokołów głosowania i podejmuje czynności związane z ustaleniem wyników głosowania.

Ustalenie wyników głosowania

119. Komisja sprawdza, czy pieczęcie na urnie wyborczej oraz na wlocie do urny wyborczej lub jednorazowe plomby – nalepki foliowe, o których mowa w pkt 38 ppkt 7, pozostały nienaruszone, po czym otwiera urnę wyborczą i wyjmuje z niej karty do głosowania.
120. Zaleca się zachowanie staranności przy wyjmowaniu kart z urny wyborczej, aby karty do głosowania nie zostały uszkodzone. Poza tym należy wyjmować karty do głosowania z urny wyborczej w taki sposób, aby jej nie uszkodzić. Niedopuszczalne jest przewracanie wypełnionej urny wyborczej. W przypadku gdy urna wyborcza jest znacznie zapełniona, należy w pierwszej kolejności wyjąć część kart do głosowania, a dopiero później ewentualnie przechylić urnę wyborczą, zachowując przy tym szczególną ostrożność.
121. **W przypadku stwierdzenia, że w urnie znajdują się inne przedmioty niż karty do głosowania (w tym np. czyste kartki papieru, nakładki na karty sporządzone w alfabecie Braille’a itp.), komisja oddziela je od kart do głosowania, a informacje o ich odnalezieniu odnotowuje w punkcie 23 wszystkich protokołów głosowania.**
122. **W pierwszej kolejności komisja po otwarciu urny i wyjęciu z niej kart wyjmuje karty do głosowania ze znajdujących się w urnie kopert na karte do głosowania w głosowaniu korespondencyjnym i ustala ich liczbę, którą wpisuje **w punkcie 9a właściwego protokołu głosowania**. Liczby te ustala się odrębnie dla wszystkich wyborów,**

dla przeprowadzenia których komisja jest właściwa. Liczby te powinny odpowiadać liczbie kopert na kartę do głosowania wrzuconych do urny. Różnica jest możliwa tylko, gdy:

- 1) koperta na kartę do głosowania była pusta;
- 2) w kopercie:
 - a) znajdowała się więcej niż jedna karta do głosowania w którychkolwiek wyborach,
 - b) nie znajdowała się karta do głosowania w którychkolwiek wyborach.

Sytuację tę komisja opisuje w **punkcie 23** właściwego protokołu głosowania, wpisując np. „koperta na kartę do głosowania była pusta” lub „w jednej kopercie znajdowały się dwie karty do głosowania w wyborach do rady gminy” albo „w jednej kopercie nie znajdowała się karta do głosowania w wyborach wójta” (są to jedynie przykładowe warianty, natomiast właściwa adnotacja musi odzwierciedlać ewentualnie zaistniałą sytuację).

Koperty na kartę do głosowania, w tym koperty, z których komisja wyjęła karty oraz karty do głosowania, o których mowa w ppkt 2a, **komisja pakuje w pakiet, opisuje go i odkłada.**

123. Komisja przegląda wszystkie karty do głosowania i **wydziela z nich karty całkowicie przedarte** na dwie lub więcej części, których **nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach**.

Karty takie należy zapakować w pakiet, opieczetować go i opisać.

W obwodach odrębnych otwarcia urny pomocniczej, o ile była stosowana, komisja dokonuje przed otwarciem urny zasadniczej. Po otwarciu urny pomocniczej komisja sprawdza, czy liczba kart każdego rodzaju wyjętych z urny pomocniczej odpowiada liczbie osób, które głosowały przy wykorzystaniu urny pomocniczej. Jeżeli komisja nie stwierdzi rozbieżności, karty wyjęte z urny pomocniczej włącza się do obliczeń wyników głosowania dokonywanych dla całego obwodu. W przypadku stwierdzenia różnic należy wyjaśnić ich przypuszczalną przyczynę i omówić **w punkcie 15** właściwego protokołu głosowania lub w formie załącznika do protokołu.

Wypełnianie punktu 9 i 16 protokołów głosowania

124. Komisja oddziela od siebie karty do głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta. Jeśli w wyborach do rady gminy w obwodzie głosowano na kandydatów z więcej niż jednego okręgu, karty do głosowania na kandydatów z poszczególnych okręgów należy dodatkowo wydzielić.

Ustalone liczby kart do głosowania wyjętych z urny wyborczej odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta komisja wpisuje w punkcie 9 właściwych protokołów.

W punkcie 9a każdego protokołu głosowania komisja podaje liczbę kart do głosowania wyjętych z kopert na karty do głosowania w głosowaniu korespondencyjnym, ustaloną odrębnie dla każdego wyborów.

Liczba ta musi być uwzględniona (dodana) przy ustalaniu liczby kart wyjętych z urny, wpisanych w punkcie 9 protokołów głosowania. Czynności te wykonuje się odrębnie w każdym protokole głosowania.

Komisje, w których nie było kopert na karty do głosowania w głosowaniu korespondencyjnym, wpisują cyfry „0” w punkcie 9a każdego protokołu głosowania.

Jeżeli liczba kart wyjętych z urny (punkt 9 protokołu głosowania) pomniejszona o liczbę kart wyjętych z kopert na karty do głosowania (punkt 9a protokołu głosowania) nie jest równa liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w lokalu wyborczym (punkt 4 protokołu głosowania), wówczas przypuszczalną przyczynę tego stanu rzeczy należy omówić **w punkcie 16 właściwego protokołu głosowania.**

Przyczynę tę należy ustalić po przeliczeniu kart ważnych i nieważnych. Jeżeli różnica nie występuje, w punkcie tym należy wpisać wyrazy „brak uwag”.

Analogicznie należy postąpić, jeżeli liczba kart wyjętych z kopert na karty do głosowania (punkt 9a protokołu głosowania) jest większa od liczby kopert na karty do głosowania wrzuconych do urny (punkt 8e protokołu głosowania).

W razie braku miejsca w protokole głosowania na opisanie przyczyn rozbieżności należy dokonać tego na oddzielnej kartce, którą załącza się do protokołu. W takim przypadku informację o sporządzeniu załącznika należy zamieścić **w punkcie 16 właściwego protokołu głosowania.**

Sprawdzenia dokonuje się odrębnie dla każdego protokołu głosowania.

Wypełnianie punktu 10 i punktu 17 protokołów głosowania

125. Komisja wydziela i liczy karty nieważne (**tj. inne niż ustalone urzędowo lub nieopatrzone pieczęcią komisji). odrębnie w wyborach do poszczególnych rad i w wyborach wójta.**

Ustalone odrębnie dla każdego wyborów liczby kart nieważnych wpisuje się **w punkcie 10** właściwych protokołów głosowania.

Należy uważać, aby omyłkowo w tym punkcie protokołu głosowania **nie wpisać** liczby **głosów nieważnych**, o których będzie mowa w dalszej części wytycznych.

Jeżeli liczba kart nieważnych jest **większa niż 0, przypuszczalna przyczynę** wystąpienia kart nieważnych należy opisać **w punkcie 17** właściwego protokołu głosowania.

Jeżeli liczba kart nieważnych wynosi 0, **w punkcie 10** protokołu głosowania należy wpisać „0”, a **w punkcie 17** protokołu głosowania wyrazi „brak kart nieważnych”.

Czynności te wykonuje się odrębnie we wszystkich protokołach głosowania.

Karty nieważne należy zapakować w pakiety, odrębnie do każdej z wybieranych rad i do wyborów wójta, opieczetować je i opisać.

Wypełnianie punktu 11 protokołów głosowania

Pozostałe karty są kartami ważnymi i na ich podstawie ustala się wyniki głosowania.

Karty ważne należy policzyć **odrębnie** w wyborach do każdej rady i w wyborach wójta.

Liczbę kart ważnych wpisuje się w punkcie 11 właściwego protokołu głosowania.

Suma kart nieważnych (punkt 10 protokołu głosowania) i kart ważnych (punkt 11 protokołu głosowania) **musi być równa** liczbie kart wyjętych z urny (punkt 9 protokołu głosowania).

Sprawdzenia dokonuje się odrębnie w wyborach do każdej rady i w wyborach wójta.

Następnie komisja ustala wyniki głosowania w kolejności (o ile głosowanie w danych wyborach było w obwodzie głosowania przeprowadzane) w wyborach:

- 1) do rady gminy;
- 2) rady dzielnicy m.st. Warszawy;

- 3) rady powiatu;
- 4) sejmiku województwa;
- 5) wójta.

Do dalszych czynności należy pozostawić **karty ważne w wyborach do rady gminy**, a pozostałe karty ważne należy zapakować tymczasowo w odrębne pakiety (według wyborów), opisać je i opieczetować. **Pakiety te muszą pozostawać w pomieszczeniu, w którym komisja ustala wyniki głosowania. Następnie komisja ustala wyniki głosowania w obwodzie.**

**Ustalenie wyników głosowania w wyborach
do rady gminy liczącej do 20 000 mieszkańców
Wypełnianie punktu 12 protokołu głosowania**

126. Na podstawie kart ważnych komisja ustala liczbę głosów nieważnych oraz głosów ważnych.

Komisja jest obowiązana przejrzeć całą kartę do głosowania, a nie poprzestać na miejscu, w którym postawiono znak „x”.

W trakcie przeglądania kart do głosowania komisja odkłada osobno karty z głosami nieważnymi i osobno karty z głosami ważnymi.

Ustalając, czy głos na karcie jest **ważny**, czy **nieważny**, komisja stosuje poniższe reguły:

- 1) w przypadkach wątpliwych należy przyjmować, że znakiem „x” postawionym w kratce są **co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki**. Ustalenie, czy postawiony znak jest znakiem „x” w rozumieniu Kodeksu wyborczego oraz czy postawiony jest on w kratce, czy poza nią, należy do komisji;
- 2) wszelkie znaki, wykreślenia, przekreślenia, w tym również i znak „x” postawiony przez wyborcę poza przeznaczoną na to kratką, traktuje się jako dopiski, które nie wpływają na ważność głosu;
- 3) wszelkie inne znaki niż znak „x”, tj. niebędące co najmniej dwiema liniami, które przecinają się w obrębie kratki, **naniesione w obrębie kratki, również nie wpływają na ważność głosu.**

127. Wyborca może głosować na jednego kandydata (art. 439 § 1 Kodeksu wyborczego).

Za nieważny uznaje się głos, gdy wyborca w kratce na karcie do głosowania:

- 1) postawił znak „x” (co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki) **przy nazwisku więcej niż jednego kandydata;**
- 2) nie postawił znaku „x” (co najmniej dwóch linii, które przecinają się w obrębie kratki) **przy nazwisku żadnego kandydata;**
- 3) postawił znak „x” (co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki) **tylko przy nazwisku kandydata skreślonego przez gminną komisję wyborczą.**

Jeżeli wyborca postawił znak „x” (co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki) przy nazwisku kandydata skreślonego oraz przy nazwisku innego kandydata, to głos taki jest ważny i zaliczany kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.

128. Wyodrębnione karty z głosami nieważnymi komisja liczy i ich łączną liczbę ustaloną zgodnie z pkt 126 i 127 wpisuje **w punkcie 12** protokołu głosowania. Następnie komisja dokonuje oceny przyczyny nieważności głosu i rozkłada oddzielnie karty według przyczyny nieważności głosu.

W punkcie 12a protokołu głosowania wpisuje się liczbę głosów nieważnych z powodu postawienia znaku „x” obok nazwiska dwóch lub większej liczby kandydatów.

W punkcie 12b protokołu głosowania wpisuje się liczbę głosów nieważnych z powodu niepostawienia znaku „X” obok nazwiska żadnego kandydata.

W punkcie 12c protokołu głosowania wpisuje się liczbę głosów nieważnych z powodu postawienia znaku „x” wyłącznie obok nazwiska skreślonego kandydata (art. 436 § 1 Kodeksu wyborczego).

Suma liczb **z punktów od 12a do 12c** musi być równa liczbie z **punktu 12**.

Karty z głosami nieważnymi należy zapakować w odrębne pakiety – według przyczyn nieważności głosu – opieczętować je i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy (Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. z powodu –”.

(przyczyna nieważności)

(liczba)

Następnie opisane w powyższy sposób pakiety z głosami nieważnymi według przyczyny nieważności głosu należy zapakować w jeden pakiet i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Rady Gminy (Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”.

(liczba)

Wypełnianie punktu 13 protokołu głosowania

129. Komisja liczy **głosy ważne** oddane łącznie na wszystkie listy kandydatów (tj. na wszystkich kandydatów) i ich liczbę wpisuje **w punkcie 13** protokołu głosowania.
130. Następnie komisja sumuje liczby głosów nieważnych (punkt 12 protokołu głosowania) i głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną **liczbą kart ważnych** (punkt 11 protokołu głosowania). Liczby te **muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy **poszukać przyczyny błędu** i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu głosowania.

Wypełnianie punktu 14 protokołu głosowania

131. Komisja ustala – na podstawie kart z głosami ważnymi – liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególne listy kandydatów (tj. na umieszczonych na nich kandydatów). W tym celu odrębnie grupuje karty z głosami oddanymi na poszczególne listy (tj. na umieszczonych na nich kandydatów).

Ustalenia tego komisja dokonuje na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych z nazwiskami i imionami, skrótami nazw komitetów wyborczych i numerami list.

Ustalone dane wpisuje się do odpowiednich rubryk protokołu głosowania **w punkcie 14**, oddzielnie przy nazwiskach poszczególnych kandydatów z list uszeregowanych w kolejności numerów.

Liczba głosów otrzymanych przez którąkolwiek z list (któregokolwiek kandydata) nie może być większa od liczby głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania). Suma głosów oddanych na wszystkie listy kandydatów (tj. na wszystkich kandydatów) **musi być** identyczna z liczbą wpisaną **w punkcie 13** protokołu głosowania. Jeżeli powyższe warunki nie są dotrzymane, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu.

Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania gminna komisja wyborcza skreśliła z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, skreślone nazwisko kandydata umieszcza się (pozostawia) w odpowiedniej części protokołu głosowania, a w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów uzyskanych przez tego kandydata wpisuje się „XXXXX”.

Po sprawdzeniu prawidłowości danych komisja pakuje karty z głosami ważnymi w odrębne pakiety według numerów list. Pakiety te należy opisać: „Głosy ważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy (Miasta). Lista nr – w wyborach (liczba) w dniu 7 kwietnia 2024 r.”.

Staranne wykonanie tej czynności pozwoli na szybkie wyjaśnienie ewentualnych błędów w obliczeniach, a także zarzutów wynikających z uwag mężów zaufania lub protestów wyborczych.

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokół głosowania w obwodzie w wyborach do rady gminy.

Ustalenie wyników głosowania w wyborach do rady gminy powyżej 20 000 mieszkańców, do rady powiatu, do sejmiku województwa i do rady dzielnicy m.st. Warszawy

Wypełnianie punktu 12 protokołu głosowania

132. Do ustalenia liczby głosów nieważnych i głosów ważnych komisja stosuje opisane w pkt 126 zasady dotyczące interpretacji znaku „x” i ewentualnych dopisków na karcie do głosowania.
133. Wyborca może głosować tylko na jedną listę i na jednego kandydata z tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu (art. 440 § 1, art. 450, art. 459 § 1 Kodeksu wyborczego). Tak oddane głosy wyborców są głosami ważnymi.

Głos uznaje się za ważny także, gdy wyborca postawił znak „x”:

- 1) **na jednej liście przy nazwisku dwóch lub więcej kandydatów.** Głos taki traktuje się jako oddany na tego kandydata spośród tych, przy których postawiono znak „x”, którego nazwisko jest umieszczone wyżej na tej liście;
- 2) **wyłącznie przy nazwisku skreślonego kandydata.** Głos taki traktuje się jako oddany na listę bez wskazania pierwszeństwa do uzyskania mandatu;
- 3) **przy nazwisku skreślonego kandydata oraz przy nazwisku innego kandydata z tej samej listy.** Głos taki traktuje się jako oddany na nieskreślonego kandydata;
- 4) **przy nazwisku kandydata skreślonego z jednej listy i przy nazwisku kandydata z innej (ale tylko jednej) listy.** Głos taki traktuje się jako oddany na nieskreślonego kandydata z tej innej listy;

Następnie opisane w powyższy sposób pakiety z głosami nieważnymi według przyczyny nieważności głosu należy zapakować w jeden pakiet i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy/Miasta (Rady Powiatu/Sejmiku Województwa/Rady Dzielnicy) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”.

(liczba)

Wypełnianie punktu 13 protokołu głosowania

137. Komisja liczy głosy ważne oddane łącznie na wszystkie listy kandydatów i ich liczbę wpisuje **w punkcie 13** protokołu głosowania.

Następnie komisja sumuje liczby głosów nieważnych (punkt 12 protokołu głosowania) i głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną liczbą kart ważnych (punkt 11 protokołu głosowania). Liczby te **muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy **poszukać przyczyny błędu** i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu głosowania.

Wypełnianie punktu 14 protokołu głosowania

138. Komisja ustala – na podstawie kart z głosami ważnymi – **liczbę głosów ważnych oddanych na każdą z list kandydatów**. W tym celu odrębnie grupuje karty z głosami oddanymi na poszczególne listy. Następnie komisja oblicza liczbę kart z głosami ważnymi oddanymi na każdą z list i wpisuje ją przy numerze listy i skrócie nazwy komitetu wyborczego, w rubryce „Liczba głosów ważnych oddanych na listę”, na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych – odrębnych dla każdej listy z jej numerem i skrótem nazwy oraz nazwiskami i imionami umieszczonych na niej kandydatów.

Po dokonaniu tej czynności należy zsumować głosy ważne oddane łącznie na wszystkie listy kandydatów. Otrzymana liczba musi być identyczna z liczbą wpisaną **w punkcie 13** protokołu głosowania.

139. Kolejną czynnością jest **ustalenie liczby głosów oddanych na poszczególnych kandydatów z każdej listy**. Ustalone liczby komisja wpisuje przy nazwiskach poszczególnych kandydatów na arkuszach pomocniczych.

Następnie komisja sprawdza **prawidłowość ustalenia liczby głosów ważnych oddanych na każdą z list**.

W tym celu dodaje liczby głosów oddanych na poszczególnych kandydatów z danej listy i uzyskany wynik wpisuje na arkuszu pomocniczym w rubryce „Razem”. Uzyskany wynik **powinien być** taki jak liczba głosów ważnych oddanych na listę. **Wyjątkiem** od tej zasady jest sytuacja, gdy na liście znajduje się **nazwisko skreślonego kandydata, na którego został oddany głos.**

Dane dotyczące **punktu 14** protokołu głosowania („Na poszczególne listy kandydatów i umieszczonych na nich kandydatów oddano następujące liczby głosów ważnych”) wypełnia się odrębnie, wpisując z arkuszy pomocniczych do protokołu głosowania w odpowiedniej rubryce liczbę głosów, które oddano na tę listę, a przy nazwiskach i imionach kandydatów – otrzymaną przez nich liczbę głosów.

Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania terytorialna komisja wyborcza skreśliła z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, **skreślone nazwisko kandydata umieszcza się (pozostawia) w odpowiedniej części protokołu głosowania,** a w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów **wpisuje się „XXXXX”.**

Analogicznie postępuje się w **przypadku unieważnionej rejestracji listy kandydatów** – „XXXXX” wpisuje się zarówno w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów ważnych oddanych na listę, jak i w rubryce „Razem”.

Po sprawdzeniu prawidłowości danych komisja pakuje karty ważne z głosami ważnymi w odrębne pakiety według numerów i nazw list. Pakiety te należy opisać: „Głosy ważne z kart ważnych w wyborach do Rady Gminy/Miasta (Rady Powiatu/Sejmiku Województwa/Rady Dzielnicy). Lista nr w wyborach w dniu 7 kwietnia 2024 r.”
(liczba)

Staranne wykonanie tych czynności pozwoli na szybkie wyjaśnienie ewentualnych błędów w obliczeniach, a także zarzutów wynikających z uwag mężów zaufania lub członków komisji albo protestów wyborców.

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokół głosowania w wyborach do rady.

140. Komisja sprawdza nienaruszalność tymczasowego pakietu zawierającego ważne karty do głosowania w wyborach do kolejnej rady i przystępuje do ustalenia wyników głosowania.

141. Po ustaleniu wyników głosowania w wyborach do rad komisja przystępuje do ustalenia wyników głosowania w wyborach wójta.
142. Komisja sprawdza nienaruszalność tymczasowego pakietu zawierającego ważne karty do głosowania w wyborach wójta.

**Ustalenie wyników głosowania w wyborach wójta w przypadku,
gdy w wyborach kandyduje dwóch lub więcej kandydatów**

Wypełnianie punktu 12 protokołu głosowania

143. Do ustalenia liczby głosów nieważnych i głosów ważnych komisja stosuje opisane w pkt 126 zasady dotyczące interpretacji znaku „x” i ewentualnych dopisków na karcie do głosowania.
144. **Głos jest ważny**, jeżeli wyborca na karcie do głosowania postawił znak „x” **obok nazwiska tylko jednego kandydata**.
Za głos ważny należy uznać także głos oddany **na kandydata nieskreślonego oraz na kandydata, którego nazwisko zostało skreślone**. Głos taki zalicza się kandydatowi, którego nazwisko nie zostało skreślone.
145. **Za nieważny uznaje się głos, gdy wyborca w kratce na karcie do głosowania:**
- 1) postawił znak „x” **obok nazwiska dwóch lub większej liczby kandydatów**; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się **w punkcie 12a** protokołu głosowania;
 - 2) nie postawił znaku „x” **obok nazwiska żadnego kandydata**; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się **w punkcie 12b** protokołu głosowania;
 - 3) postawił znak „x” wyłącznie obok nazwiska skreślonego kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się **w punkcie 12c** protokołu głosowania.

Wyodrębnione karty z głosami nieważnymi liczy się i odkłada, a ich łączną liczbę, ustaloną zgodnie z pkt 126 i 145, wpisuje się **w punkcie 12** protokołu głosowania.

Suma liczb **z punktów od 12a do 12c** musi być równa liczbie **z punktu 12**.

146. Karty ważne z głosami nieważnymi należy zapakować w odrębne pakiety – według przyczyn nieważności głosu – opieczętować je i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. z powodu

..... –”
(przyczyna nieważności) (liczba)

Następnie opisane w powyższy sposób pakiety z głosami nieważnymi według przyczyny nieważności głosu należy zapakować w jeden pakiet i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”.

(liczba)

Wypełnianie punktu 13 protokołu głosowania

147. Komisja liczy głosy ważne i ich łączną liczbę wpisuje **w punkcie 13** protokołu głosowania.

Następnie komisja sumuje liczby głosów nieważnych (punkt 12 protokołu głosowania) i głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną liczbą kart ważnych (punkt 11 protokołu głosowania). Liczby te **muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu.

Wypełnianie punktu 14 protokołu głosowania

148. Komisja ustala – na podstawie kart z głosami ważnymi – liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów na wójta.

Ustalenia tego komisja dokonuje na przygotowanych wcześniej arkuszach pomocniczych z nazwiskami i imionami wszystkich kandydatów na wójta.

Ustaloną liczbę głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów komisja wpisuje **w punkcie 14** protokołu głosowania odpowiednio przy nazwiskach poszczególnych kandydatów.

Sumę liczb głosów ważnych oddanych na poszczególnych kandydatów wpisuje się w rubryce „Razem”.

Następnie komisja porównuje łączną liczbę głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) z ustaloną liczbą głosów ważnych oddanych na wszystkich kandydatów (rubryka „Razem” punktu 14 protokołu głosowania). **Liczby te muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu głosowania.

Jeżeli w okresie po wydrukowaniu kart do głosowania gminna komisja wyborcza skreśliła z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, **skreślone nazwisko kandydata umieszcza się (pozostawia) w odpowiedniej części protokołu głosowania**, a w miejscu przeznaczonym na wpisanie liczby głosów wpisuje się „XXXXX”.

149. Komisja pakuje karty ważne z głosami ważnymi w pakiet, opieczetowuje go i opisuje: „Głosy ważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”.
- (liczba)

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokołu głosowania w wyborach wójta.

**Ustalenie wyników głosowania w wyborach wójta w przypadku,
gdy w wyborach kandyduje tylko jeden kandydat
Wypełnianie punktu 12 protokołu głosowania**

150. Do ustalenia liczby głosów nieważnych i głosów ważnych komisja stosuje opisane w pkt 126 zasady dotyczące interpretacji znaku „x” i ewentualnych dopisków na karcie do głosowania.
151. Wyborca **głosuje za wyborem kandydata albo przeciw wyborowi kandydata.**
152. Zatem głosem ważnym jest głos:
- 1) za wyborem kandydata;
 - 2) przeciw wyborowi kandydata.
153. Za głos nieważny uznaje się głos, gdy wyborca w kratce na karcie do głosowania:
- 1) postawił znak „x” **jednocześnie za i przeciw wyborowi kandydata**; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się **w punkcie 12a** protokołu głosowania;
 - 2) nie postawił znaku „x” ani za ani przeciw wyborowi kandydata; liczbę głosów nieważnych z tej przyczyny wpisuje się **w punkcie 12b** protokołu głosowania.

Wyodrębnione karty z głosami nieważnymi liczy się i odkłada, a ich łączną liczbę, ustaloną zgodnie z pkt 126 i 153, wpisuje się **w punkcie 12** protokołu głosowania.

Suma liczb **z punktów 12a i 12b** musi być równa liczbie **z punktu 12** protokołu głosowania.

Karty ważne z głosami nieważnymi należy zapakować w odrębne pakiety – według przyczyn nieważności głosu – opieczętować je i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. z powodu”
(przyczyna nieważności) (liczba)

Następnie opisane w powyższy sposób pakiety z głosami nieważnymi według przyczyny nieważności głosu należy zapakować w jeden pakiet i opisać: „Głosy nieważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”
(liczba)

Wypełnianie punktu 13 protokołu głosowania

154. Komisja liczy głosy ważne i ich liczbę wpisuje **w punkcie 13** protokołu głosowania.

Następnie komisja sumuje liczby głosów nieważnych (punkt 12 protokołu głosowania) i głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) i porównuje wynik z wcześniej wpisaną liczbą kart ważnych (punkt 11 protokołu głosowania). Liczby te **muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać **przyczyny błędu** i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu głosowania.

Wypełnianie punktu 14 protokołu głosowania

155. Liczbę głosów ważnych za wyborem kandydata wpisuje się **w punkcie 14 podpunkt 1** protokołu głosowania.

Liczbę głosów przeciw wyborowi kandydata komisja wpisuje **w punkcie 14 podpunkt 2** protokołu głosowania.

Sumę liczb głosów ważnych za wyborem kandydata i przeciw wyborowi kandydata komisja wpisuje w rubryce „Razem”.

Następnie komisja porównuje łączną liczbę głosów ważnych (punkt 13 protokołu głosowania) z ustaloną liczbą głosów ważnych oddanych na wszystkich kandydatów (rubryka „Razem” punktu 14 protokołu głosowania). Liczby te **muszą być równe**. Jeżeli występuje rozbieżność, należy poszukać przyczyny błędu i po sprostowaniu obliczeń właściwe liczby wpisać do protokołu głosowania.

Komisja pakuje karty ważne z głosami ważnymi w pakiet, opieczetowuje go i opisuje: „Głosy ważne z kart ważnych w wyborach Wójta (Burmistrza, Prezydenta (Miasta) w dniu 7 kwietnia 2024 r. –”.

(liczba)

Następnie komisja wypełnia w pozostałych punktach protokołów głosowania w wyborach na wójta.

Wypełnianie punktu 19 protokołów głosowania

156. Jeżeli przy pracach komisji obecni byli mężowie zaufania, **w punkcie 19 każdego protokołu głosowania** – należy wpisać ich liczbę. Jeżeli w komisji **nie było** mężów zaufania, w punkcie tym należy **wpisać „0”**.

Czynność tę wykonuje się odrębnie we wszystkich protokołach głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.

Wpisane do protokołu liczby mężów zaufania obecnych przy pracach komisji muszą być takie same w każdym protokole głosowania.

Wypełnianie punktu 20 protokołów głosowania

157. Komisja wpisuje **w punkcie 20** każdego protokołu głosowania liczbę mężów zaufania, którym, na podstawie prowadzonej przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, wydane zostanie zaświadczenie stwierdzające spełnienie warunków niezbędnych do wypłaty diety. Jeżeli w komisji nie było takich mężów zaufania, tj. spełniających te warunki, należy wpisać „0”.

Czynność tę wykonuje się odrębnie we wszystkich protokołach głosowania w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta.

Wpisane do protokołu liczby mężów zaufania, którym wydano zaświadczenie stwierdzające spełnienie warunków niezbędnych do wypłaty diety, muszą być takie same w każdym protokole głosowania.

Uwagi do protokołów głosowania wnoszone przez mężów zaufania

Wypełnianie punktu 21 protokołów głosowania

158. Do każdego protokołu głosowania mogą wnieść uwagi właściwi mężowie zaufania obecni przy pracach komisji.

Komisja wpisuje bezpośrednio do protokołu uwagi mężów zaufania w punkcie 21 właściwego protokołu głosowania.

Mąż zaufania, który wniósł uwagę, podpisuje ją we właściwym protokole głosowania. Jeżeli mężowie zaufania nie zgłosili uwag lub nie byli obecni przy sporządzaniu właściwego protokołu głosowania, należy wpisać wyrazy „**brak zarzutów**”.

Jeżeli treść uwag mężów zaufania nie mieści się na formularzu, należy napisać je na odrębnych kartkach i dołączyć do właściwego protokołu głosowania, zaznaczając to w punkcie 21 protokołu głosowania.

Uwagi do protokołów głosowania wnoszone przez członków komisji

Wypełnianie punktu 22 protokołów głosowania

159. Do każdego protokołu głosowania uwagi mogą wnieść także członkowie komisji uczestniczący w jej pracach.

Uwagi członków komisji wpisuje się bezpośrednio do protokołu w punkcie 22 właściwego protokołu głosowania.

Członek komisji, który wniósł uwagę z wymienieniem konkretnych zarzutów, podpisuje ją we właściwym protokole. Jeżeli członkowie komisji nie zgłosili uwag, w punktach tych należy wpisać wyrazy „**brak zarzutów**”.

Jeżeli treść uwag członków komisji nie mieści się na formularzu, należy napisać je na odrębnych kartkach i dołączyć do właściwego protokołu, zaznaczając to w punkcie 22 protokołu głosowania.

Komisja ma obowiązek ustosunkować się do zarzutów wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, załączając do protokołu głosowania wyjaśnienia.

Czynność tę wykonuje się odrębnie w każdym protokole głosowania, do którego zostały zgłoszone uwagi.

Zamieszczając uwagi mężów zaufania lub członków komisji w protokole głosowania, **należy bezwzględnie pamiętać o przestrzeganiu przepisów z zakresu ochrony danych osobowych.** Jeżeli w treści uwag zostaną zamieszczone **dane osobowe, należy je zanonimizować** na kopiach protokołów głosowania wywieszanych w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych i widocznym po zamknięciu lokalu, o czym mowa w pkt 169.

Sporządzenie protokołów głosowania i podanie ich do publicznej wiadomości

160. Komisja jest zobowiązana sporządzić protokoły głosowania według wzorów określonych uchwałą nr 29/2024 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23 stycznia 2024 r. w sprawie ustalenia wzorów protokołów sporządzanych przez obwodowe komisje wyborcze, w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.
161. Jeżeli komisja nie ma obsługi informatycznej w swojej siedzibie lub zachodzą przeszkody w wykorzystaniu systemu informatycznego, sporządza protokoły ręcznie, a następnie przekazuje je właściwym komisjom terytorialnym.

Sprawdzanie poprawności sporządzenia projektu protokołu głosowania

162. Po ręcznym sporządzeniu wszystkich projektów protokołów głosowania w celu przygotowania ostatecznej treści protokołów głosowania, w szczególności w celu sprawdzenia poprawności dokonanych obliczeń, komisja wprowadza dane z protokołów głosowania do aplikacji „Protokoły obwodowe”, zwanej dalej „aplikacją”, dostarczonej komisji wraz z systemem teleinformatycznym Wsparcie Organów Wyborczych (WOW).
163. Sprawdzanie danych z ręcznie sporządzonych wszystkich projektów protokołów głosowania (odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta) odbywa się w następujący sposób:
- 1) przewodniczący lub zastępca przewodniczącego komisji przekazuje operatorowi informatycznej obsługi komisji sporządzony przez komisję projekt każdego protokołu głosowania. Osoba ta wprowadza wszystkie dane z projektu protokołu

- głosowania do aplikacji. W trakcie wprowadzania danych aplikacja może sygnalizować na ekranie monitora błędy (w kolorze czerwonym) i ostrzeżenia (w kolorze niebieskim). Mimo tej sygnalizacji przygotowane dane liczbowe należy wprowadzić do końca, a następnie postępować jak w ppkt 2 i 3;
- 2) w przypadku gdy po wprowadzeniu wszystkich danych liczbowych aplikacja sygnalizuje **błędy lub błędy i ostrzeżenia**, należy wydrukować zestawienie błędów. Następnie obowiązkiem komisji jest ustalenie przyczyny błędu i jego usunięcie przez wprowadzenie w odpowiednich rubrykach prawidłowych danych liczbowych, bowiem bez usunięcia błędów protokół głosowania nie może zostać wydrukowany. W tym celu komisja powinna przeanalizować treść zestawienia błędów, sprawdzić odpowiednie dane liczbowe na arkuszach pomocniczych, sprawdzić prawidłowość działań arytmetycznych, a jeśli to jest konieczne – powtórzyć czynności związane z ustaleniem wyników głosowania. Wydrukowane zestawienie błędów podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji uczestniczące w ustalaniu wyników głosowania oraz opatruje się je pieczęcią komisji. Dokument ten nie jest przekazywany do terytorialnej komisji wyborczej, lecz pozostaje w dokumentacji komisji;
 - 3) w przypadku gdy aplikacja nie sygnalizuje błędów (zostały usunięte lub ich nie było), a jedynie sygnalizuje **ostrzeżenia**, obowiązkiem komisji jest przeanalizowanie treści ostrzeżeń i – w razie stwierdzenia ich zasadności – dokonanie korekty danych liczbowych. Jeżeli natomiast komisja, po analizie ostrzeżeń, dojdzie do wniosku, że dane liczbowe są prawidłowe, powinna wpisać w aplikacji uzasadnienie zajętą stanowiska. Uzasadnienie to znajdzie się na wydruku raportu ostrzeżeń, który powinien zostać podpisany przez wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, uczestniczące w ustalaniu wyników głosowania, oraz opatrzony pieczęcią komisji i przekazany wraz z protokołem głosowania do właściwej terytorialnej komisji wyborczej;
 - 4) jeśli aplikacja nie sygnalizowała błędów lub zostały one usunięte, należy wydrukować projekt protokołu głosowania. **Przed wydrukiem należy zaznaczyć w aplikacji imiona i nazwiska członków komisji uczestniczących w ustalaniu wyników głosowania, którzy podpiszą protokół głosowania.**

Awaria drukarki lub inne przeszkody w wydrukowaniu projektu protokołu głosowania nie zwalniają komisji posiadającej obsługę informatyczną z obowiązku wprowadzenia do aplikacji danych ze sporządzonego ręcznie projektu protokołu głosowania;

- 5) **komisja zobowiązana jest** sprawdzić zgodność danych z każdego wydrukowanego projektu protokołu głosowania z ustalonymi wynikami głosowania; **sprawdzenia dokonuje się poprzez odczytanie na głos danych z wydrukowanego projektu protokołu głosowania i porównanie ich z danymi z ręcznie sporządzonego projektu protokołu głosowania przekazanego operatorowi informatycznej obsługi komisji.**

164. W każdym etapie prac w aplikacji, oprócz operatora informatycznej obsługi komisji, powinni brać udział wszyscy członkowie komisji obecni w lokalu wyborczym, w tym przewodniczący komisji lub jego zastępca. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy pomieszczenie, w którym swoje obowiązki wykonuje operator informatycznej obsługi komisji, znajduje się w innym pomieszczeniu **przynależnym do lokalu wyborczego**. Przy tych czynnościach mogą być też obecni mężowie zaufania i obserwatorzy społeczni oraz obserwatorzy międzynarodowi.

165. Wydrukowane protokoły głosowania **w dwóch egzemplarzach** (oryginały) podpisują wszyscy członkowie komisji obecni przy ich sporządzeniu, **także ci, którzy wnieśli do nich uwagi**. Wszystkie egzemplarze protokołów głosowania opatruje się **pieczęcią komisji**. Powyższe obowiązki dotyczą zarówno komisji, w których protokoły głosowania zostały sporządzone za pomocą wydruku, jak i komisji, w których protokoły głosowania zostały sporządzone ręcznie.

Komisje, w których egzemplarze protokołów głosowania drukowane są z aplikacji, zwracają dodatkowo uwagę, by wydrukowane zostały wszystkie strony oraz strona zawierająca kod QR.

Wszyscy członkowie komisji obecni przy sporządzeniu protokołu głosowania parafują wszystkie strony wszystkich egzemplarzy protokołu głosowania, z wyjątkiem strony z podpisami członków komisji i stron pustych (dotyczy to przypadku drukowania dwustronnego). Podpisy nie powinny nachodzić na kod QR ani na kody kreskowe znajdujące się na protokole głosowania.

166. Każda komisja posiadająca obsługę informatyczną ma obowiązek, po podpisaniu wszystkich protokołów głosowania, wprowadzenia do sieci elektronicznego przekazywania danych z protokołów głosowania. W imieniu komisji dokonuje tego operator informatycznej obsługi komisji.
167. W przypadku braku możliwości wprowadzenia danych do sieci elektronicznego przekazywania danych **operator** informatycznej obsługi komisji **dokonuje zapisu danych ze wszystkich protokołów głosowania** w postaci plików na dwóch informatycznych nośnikach danych, a w komisjach obwodowych utworzonych w miastach na prawach powiatu (z wyjątkiem m.st. Warszawy) – na jednym nośniku. Nośnik ten przekazuje koordynatorowi gminnemu ds. informatyki i koordynatorowi powiatowemu ds. informatyki (w przypadku m.st. Warszawy koordynatorowi gminnemu ds. informatyki i koordynatorowi dzielnicowemu ds. informatyki).
168. **Poza oryginałami protokołów głosowania, o których mowa w pkt 165, komisja sporządza po dwie kopie każdego protokołu głosowania.**
Kopie protokołów głosowania w miarę możliwości technicznych powinny być kserokopiami protokołów głosowania sporządzonych przez komisję. Jako kopie można wykorzystać także wydruki dodatkowych egzemplarzy projektów protokołów głosowania (w komisjach korzystających ze wspomaganie informatycznego). Kopie protokołów głosowania w komisjach, które nie miały obsługi informatycznej i nie miały możliwości zrobienia ich kserokopii, sporządza się z wykorzystaniem dodatkowych formularzy protokołów głosowania; w tytułach formularzy należy wykreślić wyraz „protokół” i wpisać wyrazy „kopia protokołu”. Kopie poświadczają za zgodność z oryginałem członkowie komisji obecni przy ich sporządzeniu, podpisując je, parafując każdą stronę i opatrując je pieczęcią komisji. Obowiązki te dotyczą zarówno komisji, w których kopie protokołów głosowania są kserokopiami protokołów głosowania, zostały sporządzone ręcznie lub w których zostały one sporządzone w systemie teleinformatycznym. **Kopie protokołu głosowania nie mogą zawierać strony z kodem QR.**
169. Po jednym egzemplarzu kopii każdego protokołu głosowania, po zabezpieczeniu przed wpływem warunków atmosferycznych (deszcz itp.), komisja wywiesza w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych i widocznym po zamknięciu lokalu wyborczego. Kopie protokołów głosowania powinny być wywieszane w taki sposób, żeby możliwe

było ich odczytanie także z wózka inwalidzkiego. Wywieszenie kopii protokołów głosowania powinno nastąpić niezwłocznie po ich sporządzeniu. W przypadku wcześniejszego zakończenia głosowania w obwodach odrębnych wywieszenie kopii protokołów przez komisję powinno nastąpić niezwłocznie po ich sporządzeniu, lecz nie wcześniej niż o godz. 21.00. **Jeżeli w treści uwag zostaną zamieszczone dane osobowe, należy je zanonimizować** na kopii protokołu głosowania podawanej do publicznej wiadomości. **Do publicznej wiadomości poprzez wywieszenie nie podaje się strony z kodem QR.**

170. Poza przypadkami nadzwyczajnych wydarzeń (np. katastrofa budowlana dotycząca budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy) komisja nie może opuścić lokalu wyborczego przed wywieszeniem kopii protokołów głosowania.
171. W przypadku sprostowań dokonywanych w protokole komisja obowiązana jest podać niezwłocznie treść sprostowanego protokołu głosowania do publicznej wiadomości poprzez wywieszenie go obok wcześniej wywieszzonego tam protokołu głosowania (patrz pkt 169), postępując w sposób określony w pkt 186.
172. Drugie egzemplarze kopii każdego protokołu głosowania, o których mowa w pkt 168, przewodniczący komisji lub jego zastępca przekazuje niezwłocznie wójtowi, za pośrednictwem urzędnika wyborczego.
173. W miarę możliwości technicznych zainteresowani mężowie zaufania mogą otrzymać kopie protokołów głosowania. Kopie wszystkich protokołów głosowania otrzymać mogą także zainteresowani członkowie komisji.

Komisje mają obowiązek wydania kopii protokołów w przypadku zgłoszenia takiego żądania przez męża zaufania lub członka komisji, jeżeli tylko pozwalają na to możliwości techniczne. Nie jest to zatem decyzja uznaniowa komisji, lecz jej obowiązek. Dotyczy to również przypadku, gdy konieczne było sporządzenie nowego protokołu głosowania lub naniesienie poprawek na już sporządzonym protokole. Niewydanie kopii protokołów głosowania możliwe jest wyłącznie w sytuacji braku sprawnego urządzenia (kserokopiarki) umożliwiającego sporządzenie kopii lub brak możliwości wydruku kopii protokołów głosowania. Uwierzytelnienia wydruku kopii protokołów głosowania dokonuje przewodniczący komisji lub jego zastępca. Kopie nie muszą być podpisywane przez członków komisji.

Wydawanie zaświadczeń członkom komisji i mężom zaufania

174. Przewodniczący komisji lub jego zastępca, wobec mężów zaufania oraz członków komisji, zobowiązany jest do:

- 1) prowadzenia ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, sporządzonej według wzoru określonego w załączniku nr 2 do wytycznych.
- 2) wydania mężowi zaufania zaświadczenia:
 - a) niezbędnego do wypłaty diety dla mężów zaufania, jeżeli **obserwowali głosowanie przez co najmniej 5 godzin i obserwowali cały przebieg ustalania wyników głosowania** do momentu podpisania protokołu głosowania (art. 103aa § 2 Kodeksu wyborczego), sporządzonego według wzoru określonego w załączniku do uchwały nr 26/2023 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 29 maja 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla męża zaufania, który spełnił warunki niezbędne do wypłaty diety (M.P. poz. 562). Należy zwrócić szczególną uwagę, aby omyłkowo nie wydać zaświadczenia mężowi zaufania, który nie jest uprawniony do obserwacji czynności komisji. Dlatego też przewodniczący komisji lub jego zastępca zobowiązany jest do sprawdzenia uprawnienia męża zaufania przed rozpoczęciem przez niego obserwacji czynności komisji, w sposób, o którym mowa w pkt 3 i 4,
 - b) usprawiedliwiającego nieobecność w pracy wykonywaniem zadań męża zaufania (art. 103ba § 1 i 2 Kodeksu wyborczego), sporządzonego według wzoru określonego w załączniku do uchwały nr 67/2023 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 sierpnia 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia usprawiedliwiającego nieobecność w pracy wykonywaniem zadań męża zaufania (M.P. poz. 900);
- 3) wydania członkom komisji zaświadczenia (lub zaświadczeń) usprawiedliwiającego nieobecność w pracy:
 - a) na dzień głosowania oraz liczenia głosów, a także na dzień następujący po dniu, w którym zakończono liczenie głosów, z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy, o którym mowa w art. 154 § 4 pkt 1 Kodeksu wyborczego,

b) w związku z wykonywaniem innych niż wskazanych w lit. a zadań członka komisji do 5 dni z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia

– sporządzonego według wzoru określonego w załączniku nr 3 do wytycznych.

175. Ewidencja czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym oraz zaświadczenia, o których mowa w pkt 174 ppkt 2 i 3 lit. a, mogą:

- 1) różnić się między sobą wyglądem i układem graficznym, ale ich treść musi odpowiadać wzorom ustalonym przez Państwową Komisję Wyborczą;
- 2) **zostać wydane dopiero po podpisaniu protokołów głosowania oraz wprowadzeniu do sieci elektronicznego przekazywania danych z tych protokołów, o czym mowa w pkt 166, a także po wywieszeniu kopii protokołów głosowania w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych i widocznym po zamknięciu lokalu, o czym mowa w pkt 169;**
- 3) muszą zostać podpisane przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę oraz zostać opatrzone pieczęcią komisji.

Zaświadczenia, o których mowa w pkt 174 ppkt 3 lit. b, **mogą być wydane także przed dniem głosowania**, np. w związku z udziałem członka komisji w szkoleniach. Ppkt 1 i 3 stosuje się.

176. Ewidencja czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, o której mowa w pkt 174 ppkt 1, sporządzana jest w dwóch egzemplarzach, z których **jeden przekazywany jest wójtowi, za pośrednictwem urzędnika wyborczego** (w celu weryfikacji uprawnienia do wypłaty diety dla mężów zaufania), a drugi stanowi dokument z wyborów i jest przekazywany urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami. Należy zwrócić uwagę, **aby egzemplarza ewidencji przeznaczonego dla wójta omyłkowo nie wydać mężowi zaufania albo nie spakować z innymi dokumentami z wyborów.**

177. Zaświadczenia, o których mowa w pkt 174 ppkt 2 i 3, sporządzane są w dwóch egzemplarzach, z których **jeden otrzymuje zainteresowany (tj. mąż zaufania albo członek komisji)**, a drugi stanowi dokument z wyborów i jest przekazywany urzędnikowi wyborczemu w depozyt w drugim opakowaniu zbiorczym, o którym mowa w pkt 190, łącznie z innymi dokumentami. Powyższe dotyczy również zaświadczeń, o których mowa w pkt 174 ppkt 3 lit. b, wydanych przed dniem głosowania.

Rozdział VII

Przekazywanie protokołów głosowania terytorialnym komisjom wyborczym

178. Przed przekazaniem protokołów głosowania właściwej terytorialnej komisji wyborczej przewodniczący komisji ustala z członkami komisji sposób komunikowania się **w razie potrzeby zwołania posiedzenia** w przypadku nieprzyjęcia protokołu głosowania przez daną terytorialną komisję wyborczą. **Członkowie komisji zobowiązani są do pozostawania w gotowości do wzięcia udziału w ewentualnym posiedzeniu komisji** w takim przypadku.

179. Komisja przygotowuje:

1) **w gminach**, z wyjątkiem miast na prawach powiatu:

a) **w pierwszej kopercie – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych (albo na radnego) w wyborach do rady gminy wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone** (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Rady Gminy

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”.

Jeżeli którakolwiek komisja była właściwa dla więcej niż jednego okręgu wyborczego w wyborach do rady gminy, protokół głosowania sporządzony dla każdego okręgu umieszcza w oddzielnej, odpowiednio opisanej kopercie,

- b) **w drugiej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach **do rady powiatu** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Rady Powiatu

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr Gmina

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

..... :”

- c) **w trzeciej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach **do sejmiku województwa** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Sejmiku Województwa

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr Gmina

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

..... :”

- d) **w czwartej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na kandydatów na wójta, burmistrza, prezydenta miasta (albo na kandydata na wójta, burmistrza, prezydenta miasta) **w wyborach wójta** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), oraz kartkę z kodem QR.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory Wójta Gminy

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”;

- e) **w piątej kopercie** – po jednej kopii każdego rodzaju protokołu głosowania sporządzonej w sposób określony w pkt 168, wraz ze wszystkimi załącznikami, ale bez strony z kodem QR.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz opisuje:

„Kopie protokołów głosowania w wyborach”;
wymienić każdy rodzaj przeprowadzanych wyborów

- f) **w szóstej kopercie** – raport lub raporty ostrzeżeń, jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do rady gminy lub wyborami wójta, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz właściwie opisuje (wskazując, dla których wyborów raport lub informatyczny nośnik danych został sporządzony).

Jeżeli raporty ostrzeżeń i informatyczny nośnik danych nie były sporządzone, to komisja nie przygotowuje koperty, o której mowa w lit. f,

g) **w siódmej kopercie – raport lub raporty ostrzeżeń**, jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do rady powiatu lub wyborami do sejmiku województwa, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz właściwie opisuje (wskazując, dla których wyborów raport lub nośnik został sporządzony).

Jeżeli raporty ostrzeżeń i informatyczny nośnik danych nie były sporządzone, to komisja nie przygotowuje koperty, o której mowa w lit. g;

2) **w miastach na prawach powiatu**, z wyjątkiem m.st Warszawy:

a) **w pierwszej kopercie – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach do rady gminy w gminach liczących powyżej 20 000 mieszkańców wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone** (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Rady Miasta

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”

b) **w drugiej kopercie – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach do sejmiku województwa wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone** (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Sejmiku Województwa

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr Gmina

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

..... :”

- c) **w trzeciej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na kandydatów na wójta, burmistrza, prezydenta miasta (albo na kandydata na wójta, burmistrza, prezydenta miasta) **w wyborach prezydenta miasta** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), oraz kartkę z kodem QR.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory Prezydenta Miasta

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

..... :”

- d) **w czwartej kopercie** – po jednej kopii każdego rodzaju protokołu głosowania sporządzonej w sposób określony w pkt 168, wraz ze wszystkimi załącznikami, ale bez strony z kodem QR.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz opisuje:

„Kopie protokołów głosowania w wyborach,
wymienić każdy rodzaj przeprowadzanych wyborów

- e) **w piątej kopercie** – raport lub raporty ostrzeżeń, jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do rady gminy, do sejmiku województwa lub wyborami wójta, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz właściwie opisuje (wskazując, dla których wyborów raport lub informatyczny nośnik danych został sporządzony).

Jeżeli raporty ostrzeżeń i informatyczny nośnik danych w wyborach do rady gminy lub wyborach wójta nie były sporządzone, to komisja nie przygotowuje koperty, o której mowa w lit. e;

3) w m.st. Warszawie:

- a) **w pierwszej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach **do Rady m.st. Warszawy** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Rady Miasta st. Warszawy

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”;

- b) **w drugiej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach **do rady dzielnicy m.st. Warszawy** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były sporządzone (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Rady Dzielnicy m.st. Warszawy

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”;

- c) **w trzeciej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach **do Sejmiku Województwa Mazowieckiego** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były **sporządzone** (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory do Sejmiku Województwa Mazowieckiego

Okręg wyborczy nr

Obwód głosowania nr m.st. Warszawa

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”;

- d) **w czwartej kopercie** – jeden egzemplarz (oryginał) protokołu głosowania w obwodzie na kandydatów na wójta, burmistrza, prezydenta miasta (albo na kandydata na wójta, burmistrza, prezydenta miasta) **w wyborach Prezydenta m.st. Warszawy** wraz ze wszystkim załącznikami, jeżeli były **sporządzone** (adnotacje komisji, które nie zmieściły się w protokole, uwagi mężów zaufania, uwagi członków komisji, stanowisko komisji w sprawie uwag wniesionych przez mężów zaufania lub członków komisji, stanowiące ich integralną część), **oraz kartkę z kodem QR.**

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz odpowiednio opisuje:

„Wybory Prezydenta m.st. Warszawy

Obwód głosowania nr Gmina

Adres siedziby Obwodowej Komisji Wyborczej

.....”

- e) **w piątej kopercie** – po jednej kopii każdego rodzaju protokołu głosowania sporządzonej w sposób określony w pkt 168, wraz ze wszystkimi załącznikami, ale bez strony z kodem QR.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz opisuje:

„Kopie protokołów głosowania w wyborach,
wymienić każdy rodzaj przeprowadzanych wyborów”

- f) **w szóstej kopercie** – raport lub raporty ostrzeżeń, jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do Rady m.st. Warszawy, do sejmiku województwa lub wyborami Prezydenta m.st. Warszawy, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz właściwie opisuje (wskazując, dla których wyborów raport lub informatyczny nośnik danych został sporządzony).

Jeżeli raporty ostrzeżeń i informatyczny nośnik danych nie były sporządzone, to komisja nie przygotowuje koperty, o której mowa w lit. f,

- g) **w siódmej kopercie** – raport ostrzeżeń, jeżeli został sporządzony w związku z wyborami do rady dzielnicy m.st. Warszawy, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

Kopertę obowiązkowo zakleja się, pieczętuje na złączeniach oraz właściwie opisuje (wskazując, dla których wyborów raport lub nośnik został sporządzony).

Jeżeli raport ostrzeżeń i informatyczny nośnik danych nie były sporządzone, to komisja nie przygotowuje koperty, o której mowa w lit. g.

180. Po wykonaniu tych czynności komisja obowiązkowo sprawdza, czy zostały sporządzone wszystkie koperty zawierające wszystkie wymagane dokumenty, a także czy zostały one prawidłowo opisane i zaklejone.

181. W gminach, z wyjątkiem miast na prawach powiatu:

1) właściwej **gminnej komisji wyborczej** dostarcza się kopertę z:

- a) protokołem głosowania w wyborach do rady gminy,
- b) protokołem głosowania w wyborach wójta,
- c) kopiami protokołów głosowania każdego rodzaju wraz ze wszystkimi załącznikami, ale bez strony z kodem QR,
- d) raportem lub raportami ostrzeżeń, **jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do rady gminy lub wyborami wójta**, oraz informatycznym nośnikiem danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych;

2) właściwej **powiatowej komisji wyborczej** dostarcza się kopertę z:

- a) protokołem głosowania w wyborach do rady powiatu,
- b) protokołem głosowania w wyborach do sejmiku województwa,
- c) raportem lub raportami ostrzeżeń, **jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do rady powiatu lub wyborami do sejmiku województwa**, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

182. W miastach na prawach powiatów, z wyjątkiem m.st. Warszawy, wszystkie sporządzone koperty, o których mowa w pkt 179 ppkt 2, przekazuje się właściwej miejskiej komisji wyborczej.

183. W m.st. Warszawie:

- 1) **Miejskiej Komisji Wyborczej w m.st. Warszawie** dostarcza się kopertę z:
 - a) protokołem głosowania w wyborach do Rady m.st. Warszawy, protokołem głosowania w wyborach Prezydenta m.st. Warszawy, protokołem głosowania w wyborach do Sejmiku Województwa Mazowieckiego,
 - b) raportem lub raportami ostrzeżeń, jeżeli zostały sporządzone w związku z wyborami do Rady m.st. Warszawy, wyborami do Sejmiku Województwa Mazowieckiego, a także wyborami Prezydenta m.st. Warszawy, oraz informatycznym nośnikiem danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych;
- 2) właściwej **dzielnicowej komisji wyborczej** dostarcza się kopertę z:
 - a) protokołem głosowania w obwodzie na listy kandydatów na radnych w wyborach do rady dzielnicy m.st. Warszawy,
 - b) kopiami protokołów głosowania każdego rodzaju wraz ze wszystkimi załącznikami, ale bez strony z kodem QR,
 - c) raportem ostrzeżeń, jeżeli został sporządzony w związku z wyborami do rady dzielnicy m.st. Warszawy, oraz informatyczny nośnik danych, o którym mowa w pkt 167, jeżeli komisja miała obsługę informatyczną, a dane z protokołów nie zostały wcześniej wprowadzone do sieci elektronicznego przekazywania danych.

184. W celu wykonania zadań, o których mowa w pkt 181–183, przewodniczący komisji lub jego zastępca osobiście transportuje dokumenty do siedziby właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia albo wydaje je w siedzibie obwodowej komisji wyborczej osobie upoważnionej w formie pisemnej do odbioru protokołów przez przewodniczącą właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia. Jeden ze wskazanych wyżej sposobów przekazania protokołu ustala gminna i powiatowa komisja wyborcza, a w m.st. Warszawie także dzielnicowa komisja wyborcza.

Koperty z protokołami nie mogą być otwierane na żadnym etapie ich przekazywania. W stanie nienaruszonym muszą być dostarczone do właściwej odpowiednio **gminnej (dzielnicowej) lub powiatowej komisji wyborczej**, a ich przekazanie potwierdza się na piśmie.

W czasie przewożenia i przekazywania kopert z protokołami głosowania mogą być obecni mężowie zaufania i obserwatorzy międzynarodowi.

185. Jeżeli terytorialna komisja wyborcza stwierdzi, że protokół został sporządzony błędnie, wezwie obwodową komisję wyborczą do usunięcia błędów. W takiej sytuacji przewodniczący komisji niezwłocznie zwołuje posiedzenie w celu usunięcia błędów.
186. **Błędnie sporządzony protokół głosowania stanowi dokument z głosowania.** Na pierwszej stronie protokołu głosowania należy uczynić adnotację „WADLIWY”. Adnotację tę opatrują podpisami wszyscy członkowie komisji obecni przy tej czynności. Adnotację opatruje się pieczęcią komisji. Wywieszoną pierwotnie kopię protokołu głosowania także opatruje się adnotacją „WADLIWY” i pozostawia wywieszoną w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych i widocznym po zamknięciu lokalu, stosując zasady określone w pkt 169.
187. Poprawiony protokół głosowania oraz jego kopię komisja przekazuje w sposób określony w pkt 178–184 odpowiednio właściwej terytorialnej komisji wyborczej, która sprawdza, czy błędy usunięto, i potwierdza poprawność ustalonych danych, i wójtowi.

Rozdział VIII

Postępowanie z dokumentami z wyborów

188. Po sporządzeniu protokołów głosowania i podaniu ich do publicznej wiadomości komisja segreguje dokumenty z wyborów.
189. **Do pierwszego opakowania zbiorczego** (np. worka lub pudełka) komisja wkłada osobno sporządzone wcześniej, opisane **pakiety zawierające posegregowane ważne, nieważne i niewykorzystane karty do głosowania we wszystkich przeprowadzanych wyborach.**

Po dokładnym zamknięciu opakowanie zbiorcze opisuje się i pieczętuje przy użyciu pieczęci komisji, w sposób uniemożliwiający jego otwarcie bez naruszenia odcisku pieczęci. W przypadku użycia worków do przygotowania opakowań zbiorczych komisja zamyka worek, oklejając go dokładnie taśmą klejącą, i nakłada plombę strunową, jeżeli została przekazana komisji.

190. **Do drugiego opakowania zbiorczego** (np. worka lub pudełka) komisja wkłada wszystkie pozostałe dokumenty z głosowania, tj.:

- 1) **drugie egzemplarze protokołów głosowania ze wszystkich przeprowadzanych wyborów;**
- 2) **spis wyborców** (w tym dodatkowe formularze spisu) wraz z dołączonymi do niego aktami pełnomocnictwa;
- 3) **pakiety zawierające koperty wraz z kartami, o których mowa w pkt 87–89 i 91 ppkt 1–3;**
- 4) **pakiety wyborcze niedoreczone lub nieodebrane osobiście przez wyborców** przekazane komisji przed zakończeniem głosowania, o których mowa w pkt 95;
- 5) puste koperty zwrotne oraz puste koperty na kartę do głosowania, o których mowa w pkt 86 ppkt 4 oraz pkt 122 ppkt 1;
- 6) **ewentualnie:**
 - a) **niewzględzone w obliczeniach karty do głosowania w wyborach do rad lub wyborach wójta** niewrzucone do urny wyborczej:
 - **znalezione przez komisję**, o których mowa w pkt 50 i 109, o ile komisja takie karty odnalazła w lokalu wyborczym lub budynku, w którym znajduje się lokal,
 - **z powodu umieszczenia w jednej kopercie na kartę do głosowania więcej niż jednej karty do głosowania w wyborach do danej rady lub w wyborach wójta**, o czym mowa w pkt 122 ppkt 2 lit. a,
 - b) **pakiety wyborcze i niewrzucone do urny wyborczej koperty zwrotne**, o których mowa w pkt 110, o ile komisja takie karty odnalazła w lokalu wyborczym lub budynku, w którym znajduje się lokal,

- c) **koperty zwrotne nieodebrane przez komisję, lecz pozostawione w lokalu (np. przez inne osoby niż przedstawiciel Poczty Polskiej)**, o których mowa w pkt 91 ppkt 4, o ile takie koperty zostały pozostawione w lokalu;
- 7) **nośniki z zarejestrowanym przez meźów zaufania wyznaczonych przez komitety wyborcze przebiegiem czynności komisji**, o ile zostały dołączone jako dokument z wyborów, o których mowa w pkt 12 ppkt 1;
- 8) drugi egzemplarz **ewidencji czasu przebywania meźów zaufania w lokalu wyborczym**, o której mowa w pkt 174 ppkt 1. Należy przy tym pamiętać, że pierwszy egzemplarz musi być przekazany wójtowi za pośrednictwem urzędnika wyborczego (patrz pkt 176);
- 9) **drugie egzemplarze zaświadczeń wydanych meżom zaufania oraz członkom komisji**, o których mowa w pkt 174 ppkt 2 i 3;
- 10) **wszystkie arkusze pomocnicze i niewykorzystane formularze protokołów głosowania w wyborach do rad oraz w wyborach wójta** (także błędnie wypełnione) oraz **wadliwie sporządzone protokoły głosowania, drugie egzemplarze raportu ostrzeżeń dotyczące protokołów głosowania**.

Po dokładnym zamknięciu opakowanie zbiorcze opisuje się i pieczętuje przy użyciu pieczęci komisji, w sposób uniemożliwiający jego otwarcie bez naruszenia odcisku pieczęci. W przypadku użycia worków do przygotowania opakowań zbiorczych komisja zamyka worek, oklejając go dokładnie taśmą klejącą, i nakłada plombę strunową, jeżeli została przekazana komisji.

191. **Do trzeciego opakowania zbiorczego** komisja wkłada pozostałą dokumentację komisji, w tym protokoły posiedzeń i uchwały, urzędowe obwieszczenia, komunikaty oraz inne dokumenty dotyczące obsługi obwodowej komisji wyborczej. Po dokładnym zamknięciu opakowanie zbiorcze opisuje się i pieczętuje przy użyciu pieczęci komisji, w sposób uniemożliwiający jego otwarcie bez naruszenia odcisku pieczęci.
192. **Osobno pakuje się:**
- 1) **listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa**, na której komisja odnotowała fakt głosowania przez pełnomocnika;

2) **jeden egzemplarz ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym**, o której mowa w pkt 174 ppkt 1.

Należy zwrócić szczególną uwagę, aby podczas segregowania dokumentów z wyborów wyodrębnić wskazaną listę i ewidencję. Nie mogą one zostać złożone do żadnego opakowania zbiorczego.

Listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa, i ewidencję czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, za pośrednictwem urzędnika wyborczego, komisja przekazuje wójtowi.

Wykonanie tych czynności jest niezbędne do prawidłowego zaktualizowania spisu wyborców na ewentualne ponowne głosowanie oraz wypłaty diety uprawnionym do tego mężom zaufania.

193. **Po wykonaniu tych czynności komisja zobowiązana jest do sprawdzenia, czy wszystkie przygotowane wcześniej opakowania zbiorcze z dokumentami z wyborów zostały właściwie opisane, opieczetowane i zabezpieczone.**

194. Po otrzymaniu informacji o przyjęciu protokołów głosowania przez właściwą terytorialną komisję wyborczą przewodniczący komisji przekazuje w depozyt urzędnikowi wyborczemu wszystkie opakowania zbiorcze i paczki z dokumentami dotyczące wyborów, o których mowa w pkt 189–191. Ponadto przewodniczący komisji przekazuje urzędnikowi wyborczemu pieczęć komisji oraz listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa, a także jeden egzemplarz ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym, o czym mowa w pkt 192.

Sposób przekazania należy uzgodnić wcześniej z osobami, którym materiały te są przekazywane.

Rozdział IX

Szczególne zadania komisji w obwodach głosowania utworzonych w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej

195. W dniu wyborów od czasu rozpoczęcia pracy komisji aż do zakończenia głosowania komisja wszystkie czynności wykonuje w składzie, o którym mowa w pkt 36.

Do wydawania kart do głosowania komisja stosuje pkt 57.

196. Jedynie w obwodach głosowania utworzonych w zakładach leczniczych i domach pomocy społecznej dopuszczalne jest głosowanie przy zastosowaniu urny pomocniczej.

197. Komisja powołana dla takiego obwodu, po uzgodnieniu z gminną komisją wyborczą, może zarządzić stosowanie w głosowaniu (oprócz urny zasadniczej) urny pomocniczej (art. 44 § 1 i 2 Kodeksu wyborczego). Urna pomocnicza musi spełniać wymogi określone w § 1 pkt 4 uchwały Państwowej Komisji Wyborczej, o której mowa w pkt 22 ppkt 2.
198. Urna pomocnicza służy do głosowania poza lokalem tylko przez tych wyborców, którzy są wpisani do spisu wyborców w danym obwodzie głosowania i wyrażą wolę takiego głosowania.
199. Głosowanie przy użyciu urny pomocniczej odbywa się w następujący sposób:
- 1) komisja ogłasza w zakładzie leczniczym lub domu pomocy społecznej przed dniem głosowania informację o możliwości głosowania w pomieszczeniach, w których przebywają pacjenci obłożnie chorzy i pensjonariusze mający trudności w poruszaniu się;
 - 2) komisja zbiera informacje o wyborcach chcących głosować w pomieszczeniu, w którym przebywają, a następnie sporządza wykaz nazwisk i imion tych osób, ze wskazaniem numerów pomieszczeń, do których członkowie komisji powinni się udać z urną pomocniczą;
 - 3) komisja ustala orientacyjną liczbę kart do głosowania, z pewną nadwyżką w stosunku do wcześniejszych zgłoszeń (na wypadek zgłoszeń dodatkowych dokonanych w trakcie głosowania), i przygotowuje pokwitowanie przyjęcia tych kart przez członków komisji, którzy przeprowadzą głosowanie poza lokalem wyborczym;
 - 4) komisja, w drodze uchwały, określa czas (godziny) głosowania poza lokalem wyborczym i przerwę w głosowaniu w tym czasie w lokalu wyborczym przy wykorzystaniu urny zasadniczej. Zaleca się, aby przerwę w głosowaniu zarządzić w czasie, gdy większość wyborców umieszczonych w spisie oddała głosy w lokalu wyborczym. **Przerwa w głosowaniu, o której mowa, nie stanowi podstawy do przedłużenia czasu głosowania. Uchwałę komisji o przerwie w głosowaniu należy wywiesić na drzwiach lokalu wyborczego przed rozpoczęciem głosowania przy użyciu urny pomocniczej.** Uchwała powinna być wywieszona w taki sposób, żeby możliwe było jej odczytanie także z wózka inwalidzkiego;

- 5) przed przystąpieniem do głosowania poza lokalem wyborczym komisja pieczętuje wlot urny zasadniczej, zaklejając go paskiem papieru opatrzonym pieczęcią komisji i podpisami jej członków. Jeżeli komisja otrzymała jednorazowe plomby – nalepki foliowe opatrzone unikatowym numerem, o których mowa w pkt 38 pkt 7, należy zabezpieczyć urnę przed niekontrolowanym otwarciem za ich pomocą. W takim przypadku każdorazowo numer plomby – nalepki foliowej, niezwłocznie po jej założeniu, powinien być wpisany przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę do wewnętrznego protokołu. Członkom komisji, którzy będą prowadzili głosowanie przy wykorzystaniu urny pomocniczej, wydaje się protokolarnie spis wyborców, odpowiednią liczbę kart do głosowania oraz wykaz pacjentów zakładu leczniczego lub pensjonariuszy domu pomocy społecznej, którzy wyrazili wolę głosowania w pomieszczeniu, w którym przebywają. Następnie komisja sprawdza, czy urna pomocnicza jest pusta, i pieczętuje ją w sposób jak wyżej. Komisja jest obowiązana dotrzeć z urną do każdego wyborcy, który wyraził wolę skorzystania z tej formy udziału w głosowaniu, a także umożliwić głosowanie innym wyborcom;
- 6) głosowanie poza lokalem wyborczym może prowadzić co najmniej 1/2 członków komisji przez nią wyznaczonych, o ile to możliwe zgłoszonych przez różne komitety wyborcze. Członkom komisji mogą towarzyszyć mężowie zaufania oraz obserwatorzy społeczni i obserwatorzy międzynarodowi;
- 7) **w trakcie przeprowadzania głosowania przy użyciu urny pomocniczej żaden z członków komisji nie może przebywać w lokalu wyborczym.** W tym czasie lokal komisji musi być zamknięty i zaplombowany paskiem papieru opatrzonym pieczęcią komisji i podpisami jej członków. Jeżeli komisja otrzymała jednorazowe plomby – nalepki foliowe opatrzone unikatowym numerem, o których mowa w pkt 38 pkt 7, należy zabezpieczyć lokal przy użyciu tej plomby. W takim przypadku numer plomby – nalepki foliowej, niezwłocznie po jej założeniu, powinien być wpisany przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę do wewnętrznego protokołu;
- 8) wyborca po otrzymaniu kart do głosowania kwituje ich odbiór podpisem w spisie, a członek komisji w rubryce spisu „Uwagi” umieszcza litery „UP” (jako skrót od nazwy „urna pomocnicza”), w celu późniejszego rozliczenia kart do głosowania;

- 9) podczas głosowania należy:
- a) zwrócić szczególną uwagę na adnotacje umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczące ograniczeń w wydawaniu kart do głosowania, ze względu na miejsce stałego zamieszkania, o czym mowa w pkt 57. Jeżeli takiej adnotacji nie ma, wówczas wyborcy wydaje się po jednej karcie do głosowania w wyborach do każdej z wybieranych rad oraz w wyborach wójta. Jeżeli przy nazwisku wyborcy znajduje się taka adnotacja, wydaje się mu karty zgodnie z jej treścią, tj. tylko karty w wyborach do rady powiatu i do sejmiku województwa lub tylko kartę w wyborach do sejmiku województwa,
 - b) dbać o to, aby zachowana była tajność głosowania;
- 10) po zakończeniu głosowania poza lokalem komisji członkowie komisji rozliczają się protokolarnie z otrzymanych wcześniej kart do głosowania, odrębnie w wyborach do poszczególnych rad oraz w wyborach wójta [uwzględniając ich liczbę wymienioną w pokwitowaniu oraz liczbę znaków „UP” w spisie wyborców, a także ewentualne adnotacje, o których mowa w pkt 48 oraz w pkt 199 ppkt 9 lit. a, umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczące odmowy przyjęcia przez wyborcę którejkolwiek karty lub kart do głosowania (np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku” itp.) oraz ewentualnych ograniczeń wynikających z miejsca stałego zamieszkania], i zwracają niewykorzystane karty do głosowania oraz zabezpieczają wlot urny pomocniczej, postępując w sposób określony w ppkt 5. Zapieczętowaną urnę pomocniczą oddaje się pod dozór przewodniczącemu komisji, z tym że urnę tę należy postawić obok urny zasadniczej. Komisja sprawdza następnie, czy pieczęcie urny zasadniczej, na wlocie i na urnie, nie zostały naruszone, sporządza protokół potwierdzający dokonanie sprawdzenia, a następnie otwiera wlot do urny zasadniczej i wznawia głosowanie w lokalu komisji;
- 11) po zakończeniu głosowania w lokalu wyborczym komisja w możliwie pełnym składzie, lecz nie mniejszym niż $\frac{2}{3}$ jej pełnego składu, w tym przewodniczący komisji lub jego zastępca (patrz pkt 111), dokonuje otwarcia urny pomocniczej. Po jej otwarciu komisja sprawdza, czy liczba kart do głosowania w wyborach do poszczególnych rad i wyborach wójta wyjętych z urny pomocniczej odpowiada liczbie osób, które głosowały przy wykorzystaniu urny pomocniczej [uwzględniając

ich liczbę wymienioną w pokwitowaniu oraz liczbę znaków „UP” w spisie wyborców, a także ewentualne adnotacje, o których mowa w pkt 48, umieszczone w rubryce „Uwagi” spisu wyborców, dotyczące odmowy przyjęcia przez wyborcę którejkolwiek karty lub kart do głosowania (np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku” itp.) oraz ewentualnych ograniczeń wynikających z miejsca stałego zamieszkania]. Jeżeli komisja nie stwierdzi rozbieżności, karty wyjęte z urny pomocniczej włącza się do obliczeń wyników głosowania dokonywanych dla całego obwodu. W przypadku stwierdzenia różnicy należy wyjaśnić jej przypuszczalną przyczynę i omówić **w punkcie 15 właściwego protokołu** lub w formie załącznika do właściwego protokołu głosowania (w takim przypadku w wymienionym wyżej punkcie właściwego protokołu głosowania należy zamieścić informację o sporządzeniu załącznika).

Obowiązek wykonywania czynności związanych z **ustaleniem wyników głosowania i sporządzeniem protokołów głosowania w składzie, o którym mowa w pkt 111, dotyczy także odrębnego obwodu głosowania;**

12) w aktach komisji pozostają:

- a) uchwała komisji w sprawie zarządzenia zastosowania urny pomocniczej przy przeprowadzeniu głosowania,
- b) wykaz wyborców, którzy wyrazili chęć głosowania przy użyciu urny pomocniczej,
- c) uchwała komisji w sprawie przerwy w głosowaniu,
- d) protokół przekazania spisu wyborców i kart do głosowania,
- e) protokół rozliczenia kart do głosowania,
- f) protokół ze sprawdzenia pieczęci urny zasadniczej.

Rozdział X

Ponowne głosowanie w wyborach wójta

200. Ponowne głosowanie w wyborach wójta odbywa się 14. dnia po pierwszym głosowaniu, tj. w dniu 21 kwietnia 2024 r., jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał więcej niż połowy ważnie oddanych głosów.
201. Ponowne głosowanie przeprowadza i ustala jego wyniki w obwodzie ta sama komisja, która przeprowadziła głosowanie w dniu 7 kwietnia 2024 r.

202. Zadania komisji w zakresie przygotowania i przeprowadzenia ponownego głosowania, ustalenia jego wyników, sporządzenia protokołów głosowania, podania ich do publicznej wiadomości i przekazania właściwym terytorialnym komisjom wyborczym są analogiczne jak te związane z przeprowadzeniem głosowania w dniu 7 kwietnia 2024 r., z zastrzeżeniem pkt 203–209.
203. Podczas wszystkich czynności komisji w dniu ponownego głosowania w lokalu wyborczym mogą przebywać **wyłącznie mężowie zaufania wyznaczeni przez pełnomocników wyborczych (lub osoby przez nich upoważnione) komitetów wyborczych, które zgłosiły kandydatów uczestniczących w ponownym głosowaniu**, oraz obserwatorzy społeczni i obserwatorzy międzynarodowi. Mężowie zaufania oraz obserwatorzy społeczni, a także obserwatorzy międzynarodowi mogą legitymować się zaświadczeniami dotyczącymi wyborów przeprowadzanych w dniu pierwszego głosowania. Pełnomocnicy wyborczy, jeżeli zajdzie taka potrzeba, mogą wyznaczyć do pełnienia funkcji męża zaufania nową osobę. W ponownym głosowaniu obowiązuje także zasada, że komitet wyborczy, który zgłosił kandydata uczestniczącego w ponownym głosowaniu, może reprezentować tylko jeden mąż zaufania. Mężowie zaufania danego komitetu wyborczego mogą jednakże zmieniać się w ciągu pracy komisji (patrz pkt 3).
204. Głosowanie ponowne przeprowadza się na podstawie tych samych spisów wyborców, podlegających aktualizacji, polegającej w szczególności na umieszczeniu w spisie osób, które najpóźniej w dniu ponownego głosowania ukończą 18 lat. Komisja otrzyma zaktualizowany, wydrukowany przed ponownym głosowaniem, egzemplarz spisu, na którym w rubryce przeznaczonej do potwierdzania otrzymania karty przez wyborcę wpisana będzie data ponownego głosowania. Komisja dopisuje do spisu wyborców w dniu ponownego głosowania wyłącznie osoby wskazane w pkt 46, w sposób omówiony w tym punkcie.
205. Komisja dopuści do głosowania pełnomocników, którzy przedstawią akty pełnomocnictwa sporządzone dla ponownego głosowania. Komisja szczególnie starannie sprawdza, czy przedstawiane przez wyborców akty pełnomocnictwa dotyczą ponownego głosowania. Komisja **odmawia wydania kart do głosowania** w przypadku przedłożenia aktu pełnomocnictwa do głosowania **dotyczącego pierwszego głosowania**.

206. Przed dopuszczeniem pełnomocnika do głosowania komisja – uwzględniając powyższe zalecenia – wykonuje czynności wskazane w pkt 47–49 oraz 51–53.
207. Wraz ze spisem wyborców komisja otrzyma aktualną listę wyborców, którzy udzielili pełnomocnictwa do głosowania. Na podstawie tej listy komisja weryfikuje, czy wyborca nie cofnął wcześniej udzielonego pełnomocnictwa.
208. Otrzymując kartę do głosowania w ponownym głosowaniu, każdy wyborca kwituje jej odbiór własnoręcznym podpisem w spisie wyborców w rubryce przeznaczonej na „Potwierdzenie odbioru karty do głosowania w dniu 21 kwietnia 2024 r.”, z uwzględnieniem sytuacji, o której mowa w pkt 51 zdania od drugiego do piątego.
209. Tryb ustalenia wyników ponownego głosowania w obwodzie i sporządzania protokołu głosowania, podania go do publicznej wiadomości, przekazania do właściwej gminnej komisji wyborczej, a także przekazania dokumentów w depozyt jest analogiczny do ustalania wyników pierwszego głosowania w dniu 7 kwietnia 2024 r., z tym że komisja sporządza protokół zgodnie ze wzorem właściwym dla głosowania ponownego, ustalonym przez Państwową Komisję Wyborczą uchwałą, o której mowa w pkt 160.

Rozdział XI

Wzory dokumentów

210. Wzory dokumentów sporządzanych w związku z przeprowadzaniem głosowania stanowią załączniki do wytycznych, a w szczególności:
 - 1) wzór zaświadczenia potwierdzającego wzięcie udziału w głosowaniu stanowi załącznik nr 1 do wytycznych;
 - 2) wzór ewidencji czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym stanowi załącznik nr 2 do wytycznych;
 - 3) wzór zaświadczenia usprawiedliwiającego nieobecność w pracy członka obwodowej komisji wyborczej stanowi załącznik nr 3 do wytycznych;
 - 4) wzór uchwały w sprawie zarządzenia zastosowania urny pomocniczej przy przeprowadzeniu głosowania stanowi załącznik nr 4 do wytycznych;

- 5) wzór wykazu wyborców, którzy wyrazili chęć głosowania przy użyciu urny pomocniczej w pomieszczeniu, w którym przebywają, stanowi załącznik nr 5 do wytycznych;
- 6) wzór uchwały w sprawie przerwy w głosowaniu w lokalu komisji w celu przeprowadzenia głosowania przy użyciu urny pomocniczej stanowi załącznik nr 6 do wytycznych;
- 7) wzór protokołu przekazania spisu wyborców i kart do głosowania członkom komisji przeprowadzającym głosowanie przy użyciu urny pomocniczej stanowi załącznik nr 7 do wytycznych;
- 8) wzór protokołu rozliczenia kart do głosowania przekazanych członkom komisji przeprowadzającym głosowanie przy pomocy urny pomocniczej stanowi załącznik nr 8 do wytycznych;
- 9) wzór protokołu ze sprawdzenia pieczęci urny zasadniczej stanowi załącznik nr 9 do wytycznych.

WZÓR

....., dnia

(miejscowość)

(data)

Zaświadczenie potwierdzające wzięcie udziału w głosowaniu

Obwodowa Komisja Wyborcza nr W

(nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość)

w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r. zaświadcza,

że Pan/Pani*

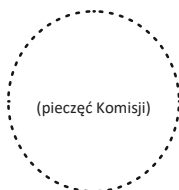
(imię i nazwisko wyborcy)

wziął/wzięła* udział w głosowaniu w dniu 7 kwietnia 2024 r./ponownym głosowaniu w dniu 21 kwietnia 2024 r.

.....
(imię i nazwisko Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego)
Obwodowej Komisji Wyborczej

Nr ... w

.....
(podpis Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego Komisji)

* Niepotrzebne skreślić lub pominąć.

WZÓR

Ewidencja czasu przebywania mężów zaufania w lokalu wyborczym

W Obwodowej Komisji Wyborczej nr w
 (nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość)

w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r. w dniu głosowania/ponownego głosowania* w lokalu komisji przebywali następujący mężowie zaufania:

Lp.	Imię i nazwisko	Nazwa komitetu wyborczego	Czas przebywania w lokalu wyborczym	Łączny czas przebywania w lokalu wyborczym do czasu zakończenia głosowania	Obserwacja całego przebiegu ustalania wyników głosowania (TAK/NIE)**
1			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
2			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
3			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
4			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
5			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		

6			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
...			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		
			od godz. do godz.		

.....
 (imię i nazwisko Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego)
 Obwodowej Komisji Wyborczej
 Nr ... w

.....
 (podpis Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego Komisji)

....., dnia
 (miejscowość) (data)

Ewidencję sporządzono w 2 egzemplarzach, z których jeden przekazuje się wójtowi za pośrednictwem urzędnika wyborczego, a drugi pozostaje w dokumentacji komisji jako dokument z wyborów.

* Niepotrzebne skreślić.

** W przypadku gdy mąż zaufania obserwował cały przebieg ustalania wyników głosowania do momentu podpisania protokołu głosowania, należy wpisać „TAK”, a jeżeli nie spełnił tego wymogu, należy wpisać „NIE”.

WZÓR

....., dnia

(miejscowość)

(data)

Zaświadczenie usprawiedliwiające nieobecność w pracy
członka obwodowej komisji wyborczej

Niniejsze zaświadczenie usprawiedliwia nieobecność w pracy

Pana/Pani

(imię i nazwisko)

członka Obwodowej Komisji Wyborczej nr W,
(nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość)

który w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w związku z głosowaniem w dniu 7 kwietnia 2024 r./ponownym głosowaniem w dniu 21 kwietnia 2024* wykonywał zadania członka obwodowej komisji wyborczej w dniach:

.....
.....
.....

Niniejsze zaświadczenie uprawnia do uzyskania przysługującego członkowi obwodowej komisji wyborczej na podstawie art. 154 § 4 i 4a ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2408):

- 1) zwolnienia od pracy na dzień głosowania oraz liczenia głosów, a także na dzień następujący po dniu, w którym zakończono liczenie głosów, z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy/i/*
- 2) do 5 dni zwolnienia od pracy z zachowaniem prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz uprawnień ze stosunku pracy, z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia.*

Zaświadczenie sporządzono w 2 egzemplarzach, z których jeden otrzymuje członek komisji, a drugi pozostaje w dokumentacji komisji jako dokument z wyborów.

.....
(imię i nazwisko Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego)
Obwodowej Komisji Wyborczej
Nr ... w

.....
(podpis Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego Komisji)

* Niepotrzebne skreślić.

WZÓR

Uchwała nr
Obwodowej Komisji Wyborczej Nr w

z dnia kwietnia 2024 r.

w sprawie zarządzenia zastosowania urny pomocniczej
przy przeprowadzeniu głosowania

Na podstawie art. 44 § 1 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2408),
po uzgodnieniu z Komisją Wyborczą w, uchwała się, co następuje:

gminną (miejską)

nazwa gminy

§ 1

Obwodowa Komisja Wyborcza Nr w zarządza zastosowanie urny pomocniczej

(nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość)

w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów,
burmistrzów i prezydentów miast w głosowaniu w dniu 7 kwietnia 2024 r./ponownym głosowaniu w dniu 21 kwietnia
2024 r.*

§ 2

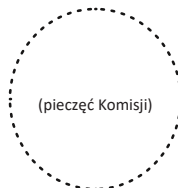
W głosowaniu za pomocą urny pomocniczej mogą wziąć udział osoby obłożnie chore oraz osoby mające
trudności w poruszaniu się, które wyrażą wolę głosowania w ten sposób.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega podaniu do wiadomości wyborców przez wywieszenie
na drzwiach lokalu wyborczego.

.....
(imię i nazwisko Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego)
Obwodowej Komisji Wyborczej
Nr ... w

.....
(podpis Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego Komisji)

* Niepotrzebne skreślić.

WZÓR

Uchwała nr
Obwodowej Komisji Wyborczej Nr w

z dnia kwietnia 2024 r.

w sprawie przerwy w głosowaniu w lokalu Komisji w celu przeprowadzenia głosowania
przy użyciu urny pomocniczej

Na podstawie § 4 ust. 3 regulaminu obwodowych komisji wyborczych, stanowiącego załącznik nr 2 do uchwały nr 43/2024 Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 lutego 2024 r. w sprawie regulaminów terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych powołanych do przeprowadzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (M.P. poz. 170), w związku z art. 44 ustawy z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 2408) uchwała się, co następuje:

§ 1

Obwodowa Komisja Wyborcza Nr w zarządza przerwę w głosowaniu w lokalu
(nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość)
Komisji w celu przeprowadzenia głosowania/ponownego głosowania* przy użyciu urny pomocniczej.

§ 2

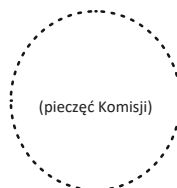
Przerwa w głosowaniu w lokalu Komisji trwać będzie od godziny do godziny
Na czas przeprowadzenia głosowania przy użyciu urny pomocniczej lokal Komisji będzie zamknięty.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega podaniu do wiadomości wyborców przez wywieszenie na drzwiach lokalu wyborczego.

.....
(imię i nazwisko Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego)
Obwodowej Komisji Wyborczej
Nr ... w

.....
(podpis Przewodniczącego lub Zastępcy Przewodniczącego Komisji)

* Niepotrzebne skreślić.

WZÓR

PROTOKÓŁ

przekazania spisu wyborców i kart do głosowania członkom
Obwodowej Komisji Wyborczej
Nr w przeprowadzającym głosowanie
przy użyciu urny pomocniczej w dniu kwietnia 2024 r.

1. Do przeprowadzenia głosowania/ponownego głosowania* przy użyciu urny pomocniczej wyznaczono następujących członków Komisji:

1)	7)
(imię i nazwisko, funkcja w Komisji)	
2)	8)
3)	9)
4)	10)
5)	11)
6)	

2. Wyznaczonym członkom Komisji wydano:

- 1) spis wyborców;
- 2) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;
(nazwa rady)
- 3) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk*;
(nazwa rady)
- 4) karty do głosowania w wyborach do Sejmiku Województwa w liczbie sztuk;
(nazwa województwa)
- 5) karty do głosowania w wyborach w liczbie sztuk;
(nazwa organu wykonawczego gminy lub miasta)
- 6) wykaz wyborców, którzy wyrazili chęć głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zarządzonych na dzień 7 kwietnia 2024 r. przy użyciu urny pomocniczej w pomieszczeniu, w którym przebywają;
- 7) nakładki na karty do głosowania sporządzone w alfabecie Braille'a.

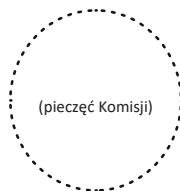
3. Po przeliczeniu Komisja stwierdziła, że liczba podpisów wyborców, którym wydano karty do momentu wydania spisu w celu głosowania poza lokalem Komisji, wynosiła

Podpisy członków Komisji
przekazujących dokumenty

Podpisy członków Komisji
przyjmujących dokumenty

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

* Niepotrzebne skreślić lub pominąć.

WZÓR

PROTOKÓŁ

rozliczenia kart do głosowania przekazanych członkom Komisji przeprowadzającym głosowanie przy pomocy urny pomocniczej

1. W dniu ... kwietnia 2024 r. wyznaczeni członkowie Obwodowej Komisji Wyborczej Nr w w godz. od ... do ... przeprowadzili głosowanie/ponowne głosowanie* przy (nazwa obwodowej komisji wyborczej – nr i miejscowość) pomocy urny pomocniczej.
2. Liczba kart do głosowania przekazanych wyznaczonym członkom Komisji dla przeprowadzenia głosowania przy użyciu urny pomocniczej wynosiła:
 - 1) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;
(nazwa rady)
 - 2) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;*
(nazwa rady)
 - 3) karty do głosowania w wyborach do Sejmiku Województwa w liczbie sztuk;
(nazwa województwa)
 - 4) karty do głosowania w wyborach w liczbie sztuk.
(nazwa organu wykonawczego gminy lub miasta)
3. Liczba niewykorzystanych kart do głosowania zwróconych Komisji wynosi:
 - 1) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;
(nazwa rady)
 - 2) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;*
(nazwa rady)
 - 3) karty do głosowania w wyborach do Sejmiku Województwa w liczbie sztuk;
(nazwa województwa)
 - 4) karty do głosowania w wyborach w liczbie sztuk.
(nazwa organu wykonawczego gminy lub miasta)
4. Liczba kart wydanych podczas głosowania przy użyciu urny pomocniczej (liczba podpisów w spisie wyborców, gdzie w rubryce „Uwagi” wpisano „UP”, z uwzględnieniem adnotacji np. „bez gminy”, „bez powiatu”, „bez sejmiku”, „bez wójta” lub „bez burmistrza” albo „bez prezydenta miasta”, „bez dzielnicy” – wyłącznie na obszarze m.st. Warszawy) wynosi:
 - 1) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;
(nazwa rady)
 - 2) karty do głosowania w wyborach do w liczbie sztuk;*
(nazwa rady)
 - 3) karty do głosowania w wyborach do Sejmiku Województwa w liczbie sztuk;
(nazwa województwa)
 - 4) karty do głosowania w wyborach w liczbie sztuk.
(nazwa organu wykonawczego gminy lub miasta)

Uwaga!

Suma liczb kart z pkt 4.1 i z pkt 3.1 musi się równać liczbie z pkt 2.1.

Suma liczb kart z pkt 4.2 i z pkt 3.2 musi się równać liczbie z pkt 2.2.*

Suma liczb kart z pkt 4.3 i z pkt 3.3 musi się równać liczbie z pkt 2.3.

Suma liczb kart z pkt 4.4 i z pkt 4.3 musi się równać liczbie z pkt 2.4.

- 5. Zaklejono i opieczetowano wlot urny pomocniczej.
- 6. O godz. wznowiono głosowanie w lokalu Komisji.

Podpisy członków Komisji
przekazujących dokumenty

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Podpisy członków Komisji
przyjmujących dokumenty

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

..... dnia

(miejscowość) (data)

* Niepotrzebne skreślić lub pominąć.

WZÓR

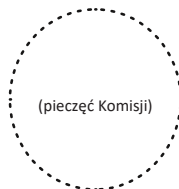
PROTOKÓŁ

ze sprawdzenia pieczęci urny zasadniczej

Członkowie Obwodowej Komisji Wyborczej Nr w potwierdzają, że w dniu kwietnia 2024 r. do godz., tj. do czasu wznowienia głosowania/ponownego głosowania* przy użyciu urny zasadniczej, pieczęcie na urnie zasadniczej oraz na jej wlocie zapieczętowanym na czas przerwy w głosowaniu nie zostały naruszone.

Podpisy członków Komisji

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

....., dnia
(miejscowość) (data)

* Niepotrzebne skreślić.